Александар Шаргић
Марко Хубер

Кратки водич кроз
ПРАИСТОРИЈУ СРБА

7530. (2022.)

Александар Шаргић
Марко Хубер

Кратки водич кроз Праисторију Срба

ЗА ИЗДАВАЧА
Александар Шаргић

ЛЕКТУРА
Ива Ђуриловска

ДИЗАЈН И КОМПЈУТЕРСКА ПРИПРЕМА
Марко Хубер

ИЗДАВАЧ
Издање аутора

ШТАМПА
Скрипта интернационал, Београд

ШТАМПАНО
7530. (2022.) године

ТИРАЖ
100

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

94(=163.41)
903(4-12)

ШАРГИЋ, Александар, 1976-
Кратки водич кроз Праисторију Срба / Александар Шаргић, Марко Хубер. - Крушевац : А. Шаргић, 2022 (Београд : Скрипта интернационал). - 54 стр. : илустр. ; 30 cm

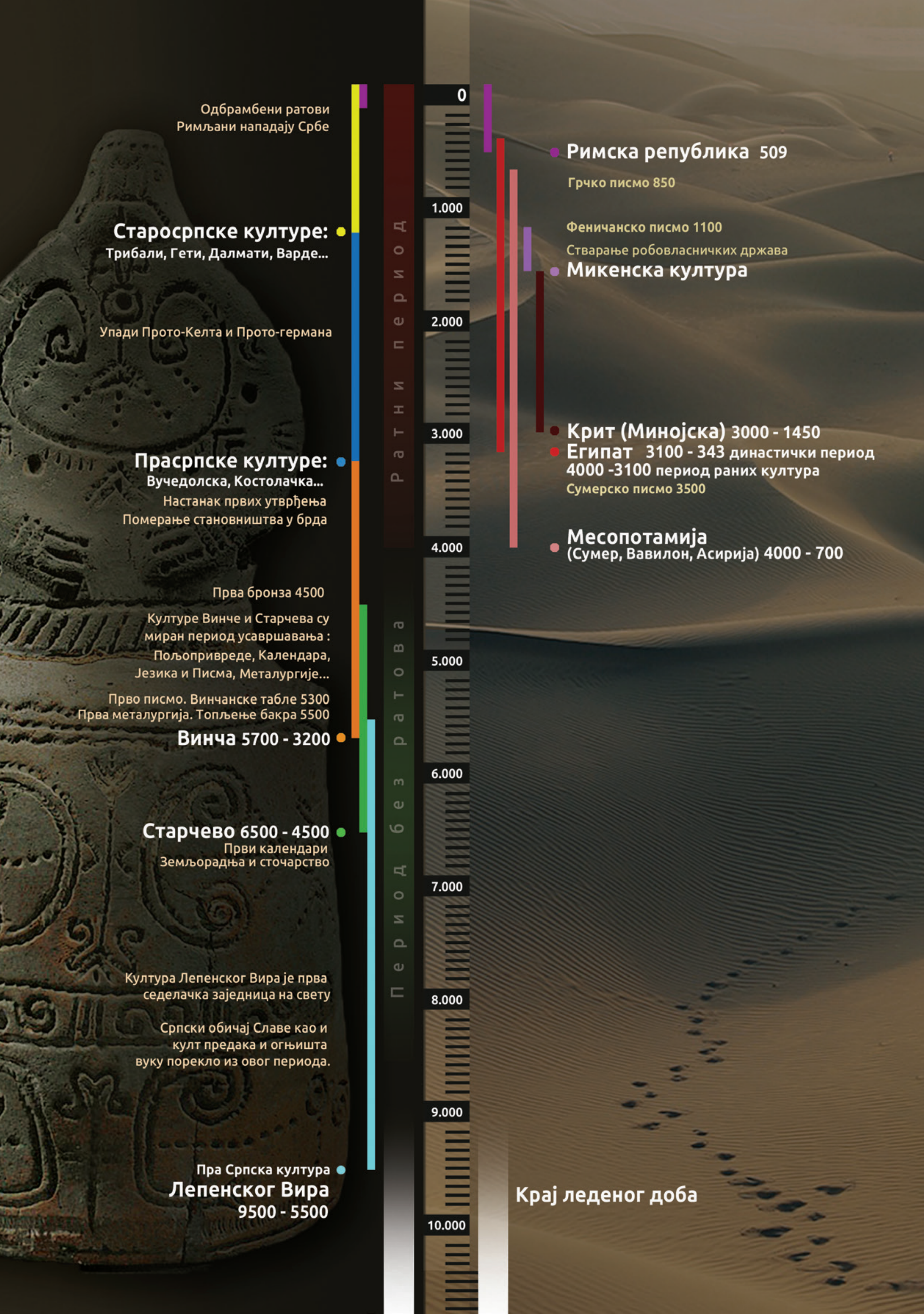
Тираж 100.

ISBN 978-86-902216-3-9

1. Хубер, Марко, 1976- [аутор]
а) Срби -- Порекло б) Цивилизација -- Југоисточна Европа -- Праисторија

COBISS.SR-ID 7036749

Садржај

Одбрамбени ратови
Римљани нападају Србе
Старосрпске културе:
Трибали, Гети, Далмати, Варде...
Упади Прото-Келта и Прото-германа
Прасрпске културе:
Вучедолска, Костолачка...
Настанак првих утврђења
Померање становништва у брда
Прва бронза 4500
Културе Винче и Старчева су
миран период усавршавања :
Пољопривреде, Календара,
Језика и Писма, Металургије...
Прво писмо. Винчанске табле 5300
Прва металургија. Топљење бакра 5500
Винча 5700 - 3200
Старчево 6500 - 4500
Први календари
Земљорадња и сточарство
Култура Лепенског Вира је прва
седелачка заједница на свету
Српски обичај Славе као и
култ предака и огњишта
вуку порекло из овог периода.
Пра Српска култура
Лепенског Вира
9500 - 5500
Ратни период
Период без ратова
0
1.000
2.000
3.000
4.000
5.000
6.000
7.000
8.000
9.000
10.000
Римска република 509
Грчко писмо 850
Феничанско писмо 1100
Стварање робовласничких држава
Микенска култура
Крит (Минојска) 3000 - 1450
Египат 3100 - 343 династички период
4000 -3100 период раних култура
Сумерско писмо 3500
Месопотамија
(Сумер, Вавилон, Асирија) 4000 - 700
Крај леденог доба

Увод

Кратки водич кроз праисторију Срба је илустровани увод у ове значајне а непознате теме, намењен почетницима. То значи да је језик и начин представљања информација прилагођен чак и млађим узрастима, почев од 12. године. У њему је дат сажети преглед кључних информација из књиге Праисторија Срба.

Сви народи имају своју праисторију, па тако и Срби. Нажалост, самомрзитељска отуђена лажна елита на српским факултетима и универзитетима проповеда и предаје лажну науку, језуитску догму о Србима као народу без корена. Ова догма смишљена је након пада српске државе (крајем 15. и у 16. веку) у покушају језуита и екстремних папских кругова да се обрачунају са Србима. Била је то и освета за отпор пружен током многих векова опстајања средњовековне српске државе.

Срби имају своје претке у старосрпским племенима Трибала, Далмата, Варда, Јапода, Гета а ова племена имају своје претке у Прасрбима Костолачке, Вучедолске, Винчанске, Старчевачке и Лепенске културе. Гвоздено доба, 12. век пре нове ере, време је када се формирају народи, баш као што је 19. век нове ере време када се формирају нације. У гвозденом добу говоримо о племенима, старосрпским племенима која оснивају државно уређење те је јасно да можемо говорити о уобличавању народа кога чине језик, поглед на свет, култура, вера.

Текст овог кратког водича написао сам као поклон Србкињама и Србима, са намером да им чињенице саопштене у њему буду сидро у хаотичном времену губљења идентитета и рушења вредности. Слике, илустрације и графичку припрему урадио је Марко Хубер, што је од великог значаја, те је потписан као други аутор ове књижице. Марков допринос свим нашим претходним књигама је веома значајан јер је урадио пуно на проналажењу примарних историјских извора.

Као и књига Праисторија Срба, и овај кратки водич је писан као уџбеник за народно образовање Срба. Када је елита лажна и ради по дикатату страних интереса, народу не преостаје ништа друго него да се образује сам. Србима то није нова ситуација у историји. Понављала се много пута али смо сваки пут излазили јачи.

У Крушевцу, жетвара другог, лета 7530. (2.7.2020.)

Александар Шаргић

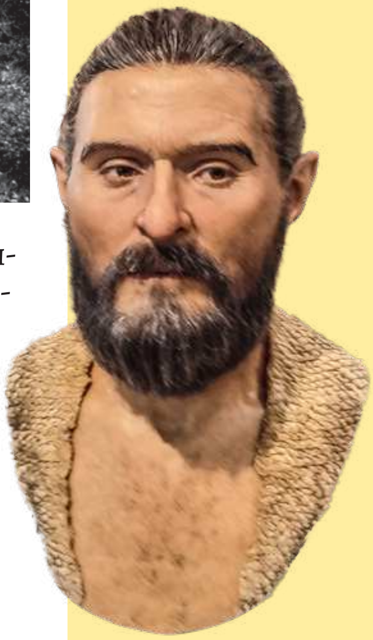

Прасрпско камено доба

◀ Лепенски вир за време ископавања 1968.

▼ Реконструисани изглед једног Лепенца, Народни музеј Србије

Давно, пре 11.500 година, на територији Србије зачела се прва цивилизација Европе. У то време, већи део нашег континента био је окован ледом. Ово време у науци се назива последњи ледени максимум, крај леденог доба. Наши преци схватили су да је Дунав најважнија река Европе а Лепенски Вир идеално место на Дунаву где могу изградити свој стамбени и верски центар. Вера је била веома важан део њиховог свакодневног живота, једнако као и храна, одевање, становање. Најважнији српски верски обичаји вуку своје порекло баш из Лепенског Вира, што ћемо у овој лекцији ближе појаснити. Баш из тог разлога, Лепенце називамо **Прасрбима**.

Огњиште

Кључно место лепенске цивилизације било је огњиште, а кућа и храм заправо су били само оквир око њега. Ватра огњишта је била ватра живота. Без ње је преживљавање у природи немогуће. Зато ће сва најважнија веровања и обичаји Срба, од тада до данас, бити везана за огњиште. Сам појам куће и дома Срби изједначавају са огњиштем. У свакодневном говору Срби и данас уместо кућа кажу огњиште. На пример: "отишли са огњишта", "вратили се огњишту", "запустела огњишта". Говоримо на овај начин иако куће већ скоро 100 година у себи немају огњишта.

▶ Огњиште у средини куће Лепенског Вира

◀ Огњиште из куће Војводе Мишића у Струганику

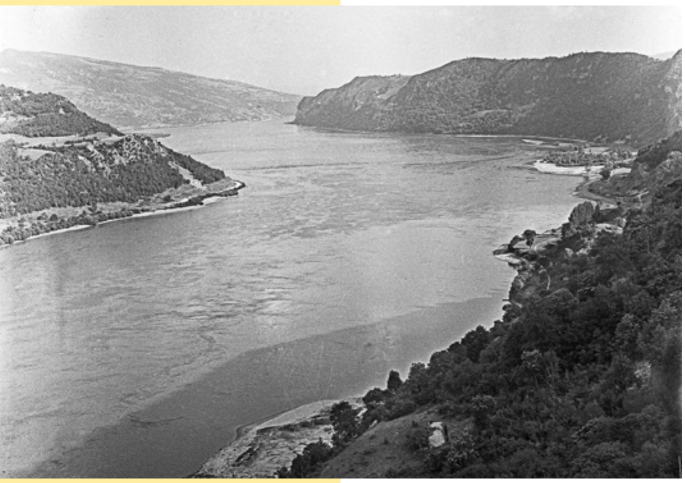

Храм је рам око огњишта те је јасно зашто Срби и данас кућу зову огњиште.

▲ Огњиште Лепенског Вира, рам, оквир око ватре

Наши преци били су врсни познаваоци геометрије и градње помоћу „штапа и канапа". Геометрија и градња куће имале су свети значај. Када је човек изашао из пећине најважнији циљ био је изградња рама, оквира око огњишта. Кључни циљ свих давних цивилизација био је опстанак, преживљавање и продужавање потомства. **Да би то било могуће, кључно је било урамити ватру**. До данас, трају расправе да ли су објекти пронађени у Лепенском Виру били храмови или куће. Били су заправо и једно и друго, као што су српске куће и данас храмови у којима се обредно сече славски колач, кади, пали бадњак, врше положајничке божићне радње и слично. Сама реч **ХРАМ** заправо је изведеница од речи **РАМ**, баш као што глаголи храмати и рамати имају исто значење. Рамати значи кривити се, савијати се. Рам је оквир сачињен од 4 угла, 4 закривљења. У вези са речју РАМ је на пример реч РАМЕ. Од геометријских облика чији назив је у вези са речју рам можемо поменути РОМБ. Ромб је закривљени квадрат. Храм је дакле рам око огњишта те је јасно зашто Срби и данас кућу зову огњиште. У схватањима наших предака, кућа није могла постојати без огњишта, без ватре живота која у огњишту гори.

▼ Слике Лепенског Вира из времена ископавања

Прве куће грађене су са кружним основама. Кружне основе кућа биле су симбол вечности јер круг нема ни почетка ни краја. Из начина и облика грађења кућа и других археолошких остатака можемо закључити да је свакодневни живот Прасрба тежио друштвеном и природном складу. Кружни облици симболишу вечно кретање и вечност уопште те се може рећи да је живот Прасрба имао јаку духовну и верску димензију. Они нису тежили гомилању материјалног богатства већ су им, сем биолошког опстанка, били важни духовни циљеви и јединство са божанским силама које делују у природи. Ово се може упоредити са животом данашњих монаха који имају материјалних добара само онолико колико им је потребно да преживе а мислима су окренути вечном животу.

Музеј Лепенски Вир данас

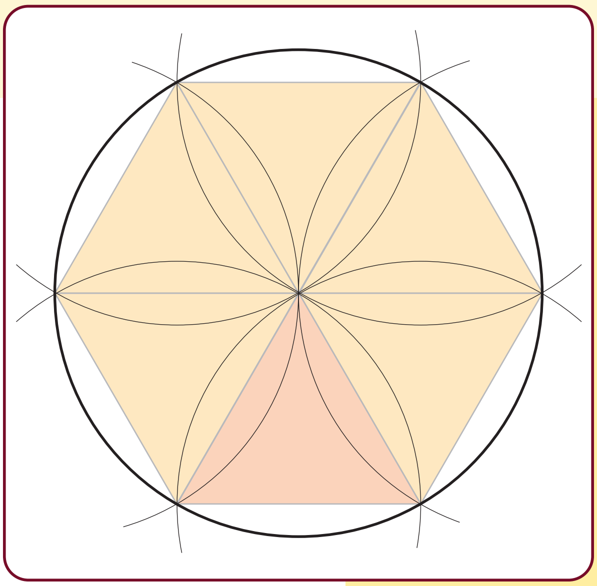
Подови кућа Лепенског Вира, током ископавања

Древним Лепенцима било је јако битно да живе у складу са природом, васионом и принципима божанске интелигенције уткане у њу. Када је заједница Лепенског Вира почела да се увећава прешло се на градњу **шестарењем**. Куће су тада грађене са основом у облику шестине круга. Шести део круга јесте идеална мера поделе јер у кругу који има 360 степени, може се уписати тачно шест једнакостраничних троуглова од 60 степени. Ово је део свете геометрије која нам поручује да човек градњом своје куће не жели да наруши склад и хармонију већ, напротив, жели да их подражава. Занимљиво је напоменути да се уређај за описивање круга само у српском језику (и истородним словенским) назива по броју шест - **шестар**. У овој речи сачувано је, не само давнашње математичко знање, већ и памћење да дељење простора и природног богатства треба да буде складно и симетрично.

Уређај за описивање круга у српском језику се назива по броју шест - шестар

Шематски приказ шестарења.

Једнакостранични троугао у Лепенском Виру може се уочити у свим основама кућа, деловима кућа, гробовима, чак и каменим столовима око огњишта. Од самог почетка, **друштво наших предака било је засновано на наглашеном осећају за правду и солидарност**. У њему нико није био сам и одбачен, сем оних који би се тешко огрешили о моралне законе заједнице. Све ово слика је српске породичне задруге која је кључна друштвена особина нашег народа. Српска задруга и лепенска заједница показују значајан ниво поклапања у организацији и погледу на свет уопште.

Култ огњишта и предака

▲ Камене скулптуре поред огњишта

Када је откопан Лепенски Вир 1964. године, откривено је да су поред огњишта стајали камени облуци обликовани тако да представљају људске главе. Убрзо је откривено да је свака кућа у оквирима свог пода имала сахрањене покојнике. Археолози и етнолози су схватили да су Лепенци веровали у заштитну моћ својих умрлих предака. Веровали су у претке који су их за живота васпитавали, учили вештини лова, градње кућа, лечењу природним лековима и многим другим знањима. Веровали су, да након смрти тела, њихове душе постају заштитници истих оних кућа у којима су живели.

▲ Скулптура названа „Прародитељка"

Ова веровања старих Лепенаца, корен су данашњих веровања Срба у кућног свеца, заштитника породице и огњишта. Без тог веровања не могу се схватити српске посебности у начину слављења слава и божићних празника. Слава је обичај који нема нити један европски народ, без обзира да ли је хришћански и православан. Поготову овај обичај немају Грци који славу сматрају остатком паганизма.

▲ Скелет прапретка сахрањен у седећем положају, реконструкција у музеју Лепенски Вир. Прапредак заправо надгледа свој род као када заседа племе које седи на поду. Доста касније настаје лотос положај на далеком истоку.

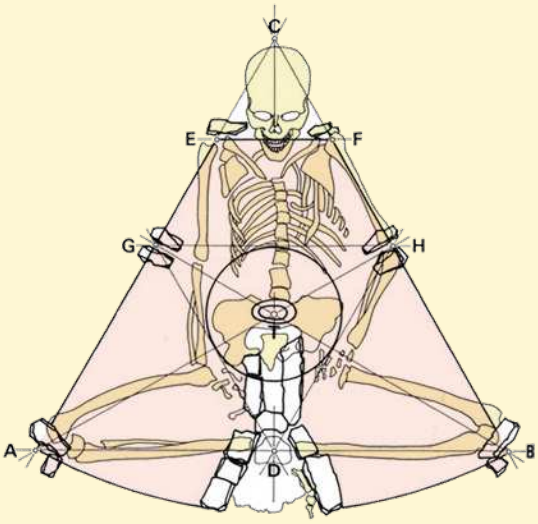
Лепенски Вир се не може схватити без разумевања српских народних обичаја у којима свет живих и свет покојника практично нису раздвојени. На костима предака саграђене су лепенске куће а конструкција куће живих прављена је у складу са положајем праоснивача рода у његовом гробу. Српске народне песме памте тај кључан мотив да се једна грађевина не може саградити без костију уграђених у њу. Познате песме су „Зидање Скадра" и „Зидање Орида" а сачуван је и низ других народних изрека и веровања на ову тему. Наше српске цркве често су грађене на старим гробљима или су у њихове подове полагани заслужни људи. Црква светих апостола Петра и Павла у Расу саграђена је на кнежевској трибалској (илирској) гробници.

Црква светих апостола Петра и Павла у Расу

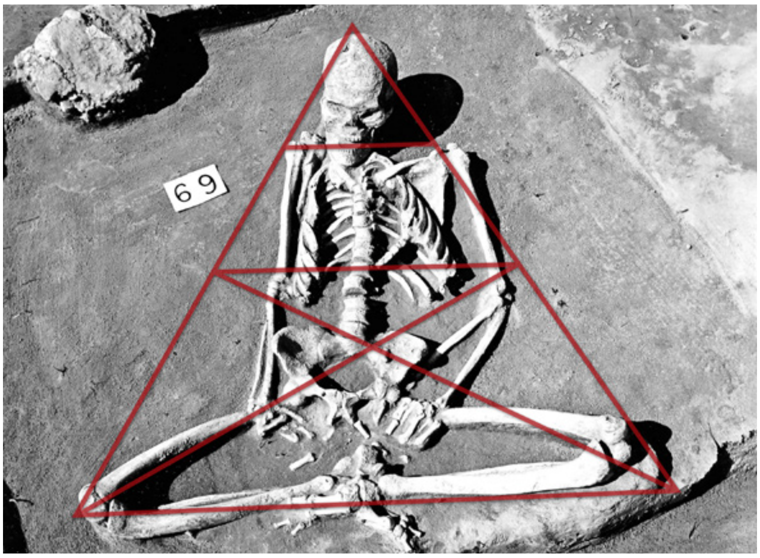
Бедра и пупак претка

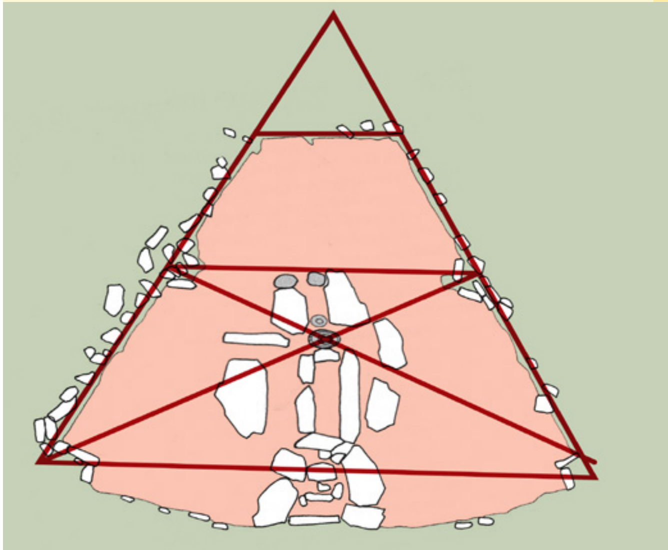
У склопу свете геометрије, гроб прапретка из најстарије, Прото-лепенске фазе, размерен је управо као једнакостраничан троугао. Та мера пренета је на куће Лепенског Вира. А огњиште кућа Лепенског Вира симболички је смештено на месту бедреног дела покојника у прото-лепенском гробу. Да појаснимо, огњиште је геометријском размером смештено тачно на онај део основе куће (храма) где у прото-лепенском гробу лежи карлица претка. Ватра огњишта у лепенској кући (храму) симболизовала је претковe органе из којих су рођени његови потомци. Одржавајући ватру на огњишту, Прасрби су одржавали његову свету заштитничку ватру. Таква духовна веза очито је за циљ имала одржавање лозе и потомства: како смо ми рођени из телесне ватре претка, тако ће се на нашем кућном огњишту рађати и будуће генерације уз кључни услов – благослов предака. И данас, Срби када брину о опстанку и породу кажу: „Само да се не угаси огњиште“.

Одржавајући ватру на огњишту, Прасрби су одржавали свету заштитничку ватру предака

▼ Протолепенски гроб и кућа пропорције

Одмах изнад огњишта (бедра претка) у лепенској кући се налазио издубљени облутак, обли камени жртвеник. Он је симболизовао претков пупак. Жртвеник, кућни олтар симболизовао је пупчану везу са претком. У њега су спуштани задушнички дарови за покојника, истоветно као што се и данас чини међу Србима. Покојнику се спуштала храна, зрневље и други жртвени дарови баш као што се данас покојницима о задушницама, поменима и даћама спушта све исто као и живим људима. Важно је приметити и знање људске биологије наших лепенских предака који су знали да је пупчана врпца заправо орган преко кога се храни беба. Кућни жртвеник је био пупчана врпца и веза прошлости, садашњости и будућности, веза предака, живих и оних који тек треба да се роде уз благослов предака.

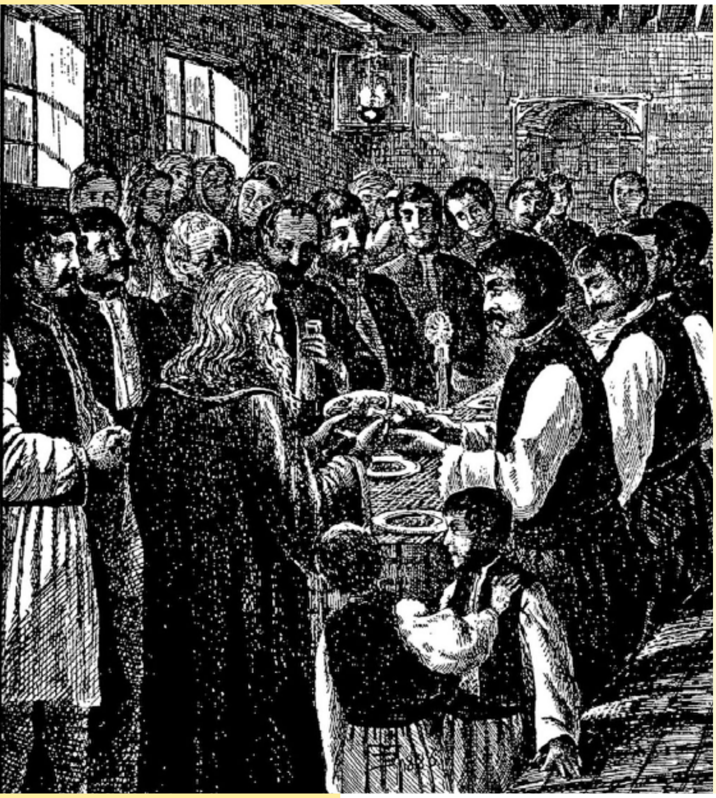
▼ Облутак из куће који симболише пупак претка

Српски обичаји из Лепенског Вира

Најстарији српски обичаји који свој корен имају у цивилизацији Лепенског Вира јесу **српски задушнички обичаји**. Међу њима су најбитнији **кућна слава** и **бадњачко-божићни народни обичаји**. **Слава** је у својој суштини помен, слава прецима. Славити некога значи словити о њему, то јест говорити, сећати се њега и молити се за његову душу. Суштински обред славе је веома једноставан. Састоји се у жртвовању **кољива** (куваног жита) и **колача**, и напијању **вина** (устајања у славу). Кољиво или панаија (грчки назив) се прави приликом сахране и задушница те је стога јасно да је и слава задушнички обичај посвећен мртвима. Сима Тројановић, поред Веселина Чајкановића, највећи српски етнолог, о слави говори као о помену, словљењу и слављењу мртвих предака. Он каже да се током славског обреда врши помињање свих умрлих предака по читуљи. Њима у славу се пале воштанице свеће, а све како би се душе предака у пријатељству одржале са потомством. **Слава као обичај постоји само у оквиру Српске православне цркве док друге хришћанске цркве немају овај обичај**.

▼ Ломљење славског колача, цртао Владислав Тителбах 1887.

Слава је у својој суштини помен, слава прецима. Славити некога значи словити о њему, то јест говорити, сећати се њега и молити се за његову душу.

Бадње вече и **Божић** код Срба се прослављају уз обичаје који представљају видљиви остатак веровања из доба Лепенског Вира. Сам бадњак је обичај нешто млађег, али такође праисторијског датума. Међутим, **божићни положајник је сасвим сигурно лепенског порекла**. Срби су у најранија праисторијска времена имали „животињског положајника“. То је била животиња која прва дође на кућни праг. Ловачко - сакупљачке заједнице, као што су били Лепенци, веровале су да је у животињи душа претка. Одатле и веровање да треба са посебном чашћу да је угостимо. Тим гостопримством учвршћујемо и обнављамо завет са нашим прапретком. Код Срба је сачуван обичај увођења животињског положајника у кућу. И данас се понегде уводе јарићи а некада су

Бадње вече и Божић код Срба се прослављају уз обичаје који представљају видљиви остатак веровања из доба Лепенског Вира. Бадњак је обичај нешто млађег, али такође праисторијског порекла.

▲ Паљење Бадњака испред храма Светог Саве у Београду

то били чак и волови којима су натицани обредни хлебови на рогове. Тек касније се прелази на обичај да положајник буде човек. Он долази у рану зору, пре било ког посетиоца. Његов задатак је да јари, џара, разјарује ватру на огњишту на коме је претходне ноћи спаљен бадњак. Разјаривање ватре на огњишту за српски Божић враћа нас на причу о бедрима претка и лепенском огњишту. **Жар огњишта и благослов претка су духовно повезани што у српским обичајима јасно можемо уочити**. Положајник код модерних Срба изговара молитву у којој каже, на пример: „колико жара толико пара, колико искри толико здравља...“ а ако кућа ишчекује потомство онда се ватра и варнице у положајниковом разјаривању ватре поистовећују са бројношћу будућег потомства куће. Све жеље током џарања тичу се плодности, здравља и приноса (богатства). Српски истраживач и путописац Милан Ђ. Милићевић у другој половини 19. века пише да чак и свештеник не улази у кућу на Божић, ако пре тога није ушао положајник:

„Док полажајник не дође (у ужич.), неће нико ући у кућу. Сам свештеник ако има шта да сврши на Божић, упита: је ли био полажајник (кога ту зову полазник) па ако реку да није, онда он нареди те у којој стаји очита шта је имао а у кућу не улази”. Положајник се неизмерно поштује и богато дарује јер се верује да се тако чашћу обасипа душа претка заштитника наше куће.

Гостопримство је једна од наслеђених особина Срба која проистиче из прастарих веровања Лепенаца. **По старим веровањима, душа се може појављивати у животињи али и у човеку, пре свега у госту, случајном госту, незнанцу који је наишао на наша врата**. Из тог веровања следи да се гост мора обасипати пажњом, нахранити и напојити боље него што се иначе хране и поје укућани. Ова особина је преживела у великој мери код модерних Срба па понекада изазива чуђење странаца. Ни сами Срби углавном не знају порекло ове своје народне особине.

▼ Унутрашњост српске куће са огњиштем, по Феликсу Каницу

Прасрпски неолит

▲ Реконструисано винчанско насеље, код Београда

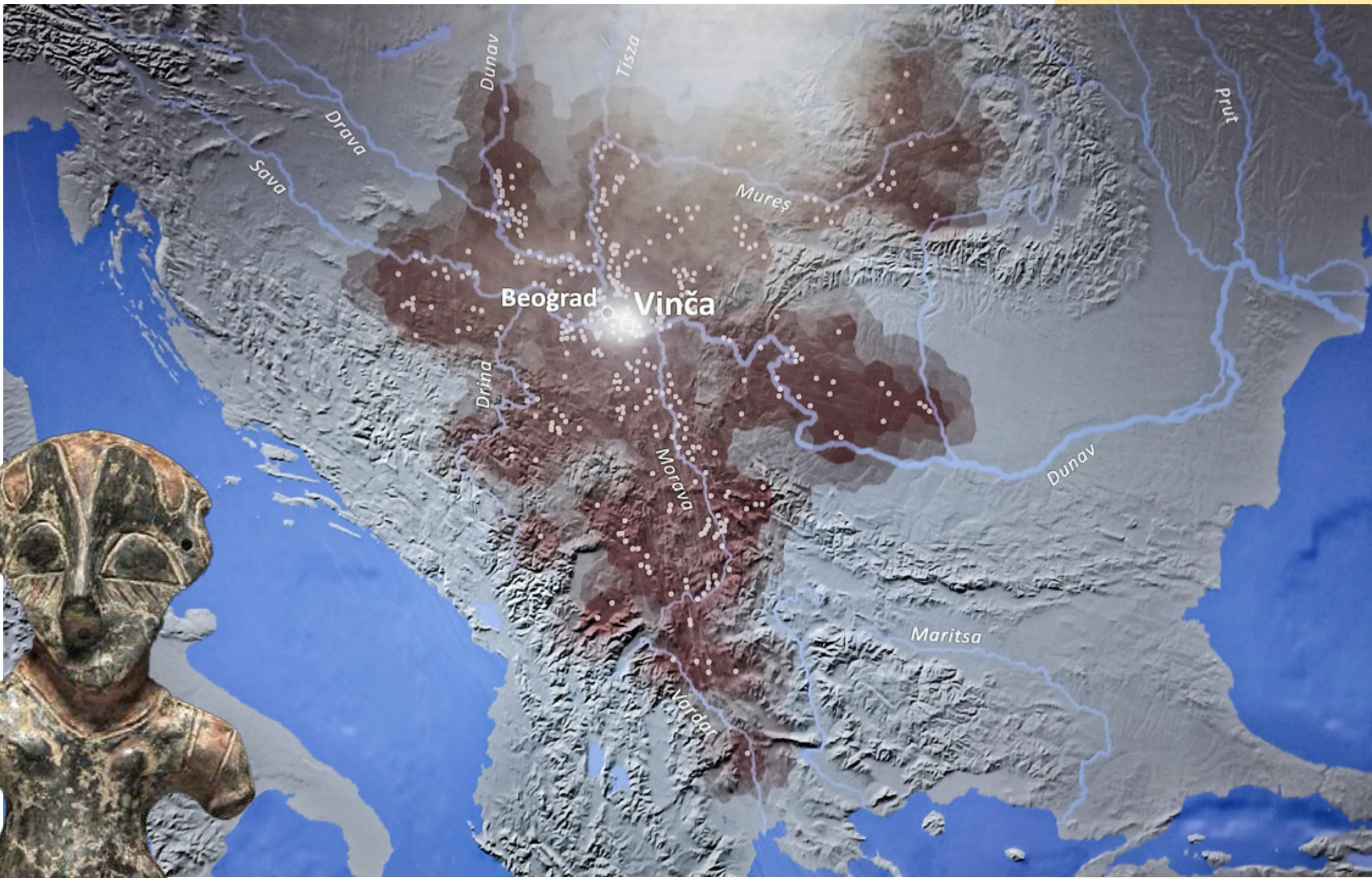
▼ Винчански предмети од бакра, Народни музеј Србије

Неолит је реч којом се у службеној науци означава млађе камено доба. Ову кованицу, као и мезолит, можемо лако читати кључем српског језика: ново (нео) и литица (литос). То значи ново (млађе) камено доба. Међутим, нова научна открића показују да се у оквирима неолитске Винчанске културе топио бакар, то јест, вршила обрада метала. Зато се поставља питање да ли се Винчанска култура може сматрати каменим добом. У њеним оквирима било је пуно градских места која нису била пољопривредног карактера, већ се у њима топио метал и одвијала трговина. Винчанска култура стара је око 7.500 година а толико су стари и метални налази из ње. Најранији налази бронзе са нашег простора стари су око 6500 година. Из тога такође следи

Винчанска култура стара је око 7.500 година а толико су стари и метални налази из ње. Најранији налази бронзе са нашег простора стари су око 6500 година. Из тога следи да Винчанска култура припада металном добу

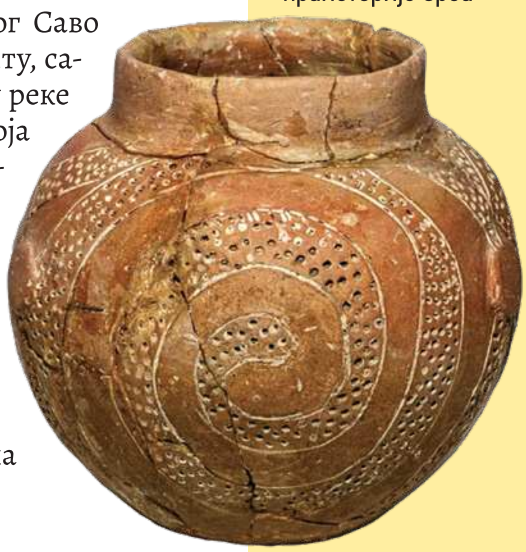
▲ Мапа простирања Винчанске културе

да Винчанска култура припада металном добу, добу бакра а потом и бронзе. Ипак, званична наука Винчанску културу и даље посматра искључиво као културу каменог доба.

Почетком неолита се у науци сматра време када је човек започео планску обраду земље, земљорадњу. Ова активност на српском простору започиње пре Винчанске културе, у касној фази Лепенског Вира, тачније у оквирима Старчевачке културе. Школска наука учи нас да су знања садње и земљорадње у Европу донели досељеници из Мале Азије. Чињенице говоре сасвим другачије. У Србији постоје докази да се земљорадња развила пре око 8.500 година, постепено, као резултат трагања и тежњи овдашњих становника. Још 1985. године српски археолог Саво Ветнић доказао је да је земљорадња Поморавља у раном неолиту, самоникла и оригинална. Почетно доба Старчева, само у басену реке Белице, заступљено је са преко 50 археолошких налазишта која доказују да је овдашња неолитска земљорадња настала самостално. Археолошко налазиште које најубедљивије доказује самониклост српског неолита је Рајкинац код Јагодине.

Најважнији ранонеолитски земљораднички локалитети су у Поморављу, а ми ћемо издвојити Белицу код Јагодине, Медвеђњак (село Грчац) код Смедеревске Паланке, као и Благотин (село Пољна) близу Трстеника. Детаљност и развијеност земљорадничке симболике на бројним археолошким налазима доказ су да је пољопривреда у Србији увелико цветала пре више од 8.000 година.

▼ Винчанска посуда са уцртанием спиралом, главним симболом праисторије Срба

Старчевачка култура

▲ Посуда из старчевачке културе и жрвањ за уситњавање житарица и других материјала

Старчевачка култура стара је око 8.500 година. Старчево је насеље у близини Панчева. Овај локалитет налази се одмах преко пута Винче, на другој обали Дунава. Насеља Винча и Старчево „гледају" једно на друго. У службеној археологији, завршетак Старчевачке културе се обично смешта у време када је Винчанска култура добијала свој почетни замах. Суштински, нема раскола међу овим културама, нити оштре границе. Винчанска култура је савременији, модернији израз и изданак Старчева. Старчевачка култура покрива пре свега токове река: Дунава, Саве, Мораве, Мориша, Тисе, Дрине, Босне, Ибра и Вардара. Сличну, готово идентичну територију покрива и Винчанска култура а временски се преклапају око 1000 година, што значи да овде заправо говоримо о старијој и новијој фази самониклог српског неолита.

„Старчево" је претежно сеоски, пољопривредни слој, док је „Винча" градски, трговинско - металуршки слој прасрпског неолита. Ове културе нису различити светови баш као што неко шумадијско село у Србији данас није различит свет у односу на Београд иако између њих постоје значајне културолошке разлике.

Главна веровања и тежње наших предака у овом времену устремљена су ка плодности. Њихов опстанак и развој зависио је од земљорадње те је тако и настао култ плодности. Култ плодности садржи низ верских радњи које су људи предузимали како би обезбедили наклоност Бога, предака и природних сила. Све са циљем успеха својих земљорадничких послова. Култ плодности је превасходно повезан са рађањем (плодношћу) земље али се не сме изоставити ни рађање (плодност) жене, односно продужење и умножавање потомства. У верским култовима долази до поистовећивања Земље и жене. Обе су дефинисане као мајке.

▶ Велика мајка старчевачке културе, пример култа плодности

У верским култовима долази до поистовећивања Земље и жене. Обе су дефинисане као мајке. Земља је представљена и схваћена као Велика Мајка човечанства. Она гаји и гоји човека.

Земља је представљена и схваћена као Велика Мајка човечанства. Она гаји и гоји човека. Земља се у античким хеленским изворима назива Матер Га а старогрчки философ Платон пише да би прави назив за Земљу требало да буде „ГАЈА“ а не „ГЕ“ како је то случај у старогрчком. Најважнији неолитски верски предмети приказују трудну жену или жену са великим бутинама и широким куковима јер су ове женске особине симболи рађања, гајења и гојења.

▲ Модел зрна пшенице из Белице

▼ Модел зрна пшенице из Благотина

Човек неолита морао се одрицати велике количине житаричног семена које није користио за храну већ га је остављао за наредну зимску сетву. Током сетве, семе се полаже у земљу, у одговарајућем делу године, а онда следи молитва Богу и Мајци Земљи да семе никне и да род. Људи неолитског времена увиђали су бројне сличности између рађања жене и рађања земље, почев од самог чина садње – осемењавања, до времена које је потребно за развој плода и семена, па до самог чина зрења и рађања. Због потребе да све земљорадничке и верске радње изврше у правом тренутку, наши преци су започели и мерење времена. Време се од тада мери као годишње коло, колодар, календар.

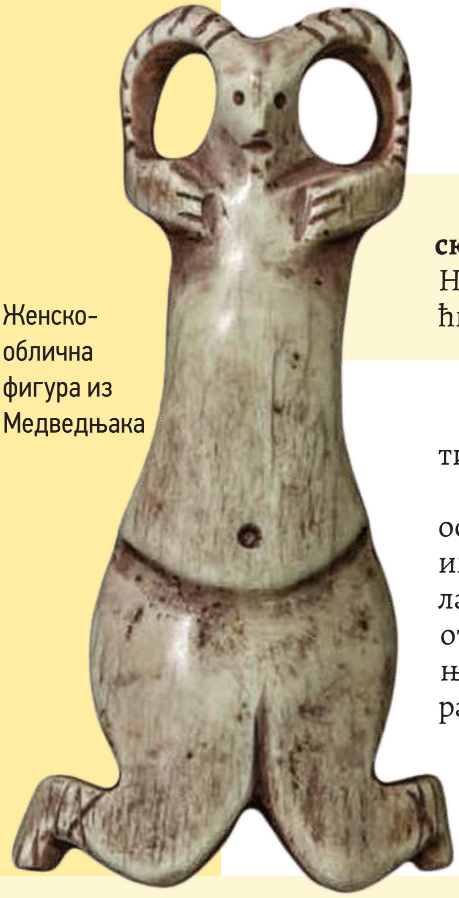
Најважнија прасрпска налазишта Старчевачке културе су Благотин и Белица. О њима у српским историјским уџбеницима до сада није било речи. Благотин је важно неолитско налазиште у селу Пољна, близу Трстеника и Крушевца. Старост насеља се датира на око 8500 година, а континуитет живота на њему траје хиљадама година. Тамо су забележени и каснији трагови из бронзаног и гвозденог доба. У Благотину је откривен храм посвећен Мајци Земљи – Великој Мајци, што је један од најстаријих таквих храмова у Европи. **Веома важан налаз у Благотину представља глинени модел зрна пшенице што нам открива и главну привредну грану овог насеља и овог времена**. Пшеница, у нашем народу још позната и под називом жито, јесте извор живота. Др Светозар Станковић, археолог који је истраживао овај локалитет, утврдио је да је први хлеб у Европи прављен управо на овој локацији, то јест у оквирима протостарчевачке културе. Сама реч **ЖИТО** у вези је са речју **ЖИТИЈЕ** што је старосрпски облик речи који означава **ЖИВОТ**.

▼ Месечев календар из Медведњака

Белица се налази у близини Јагодине. Неки српски археолози дуго су блокирали истраживање Белице, тврдећи да тамо нема ничег битног. Српски археолог Милорад Стојић заслужан је што је овај локалитет отргнут од заборава. Близу Белице, у општини Смедеревска Паланка, налази се Медведњак такође веома важно налазиште које показује како су Прасрби у неолиту живели и у шта су веровали. У Медведњаку је пронађено мноштво важних налаза али ћемо издвојити неколико. Пре свих, то је представа календара и то месечевог (лунарног) календара направљеног на кљови дивљег вепра. На унутрашњој страни кљове налази се 28 зубаца а на спољној 4 месечаста облика. Ово указује на 4 мене месечевог циклуса и 28 дана. По начину обраде предмета овај налаз се смешта у прапочетак Старчевачке културе (протостарчевачка култура). Ово његову старост опредељује на више од 8.000 година. Јако је важно нагласити да је у српском језику мерна јединица за дванаести део године и даље **МЕСЕЦ**. Ово је остатак ранонеолитског начина мерења времена када је месец био главни мерач и одредница. Овакво мерење је засигурно постојало и у мезолиту с тим што треба нагласити да је човек од најранијих времена посматрао и кључне феномене Сунца, попут дугодневице на пример.

▶ Женско-облична фигура из Медведњака

Можда и најважнији налаз Медведњака јесте **женско-облична фигура која представља женски принцип Месеца**. На овој фигури се може видети да су њени израђивачи поистовећивали **РОГ** и **РУКУ**.

Зато се поставља питање:

У језику ког народа РОГ и РУКА представљају појмове са истим или сличним значењем?

У српском језику оба појма су изграђена од исте коренске основе: РГ (РК). Што је још важније речи РОГ и РУКА заправо имају истоветно значење. То се лако може уочити преко глагола РГНУТИ и РКНУТИ, РОГНУТИ и РУКНУТИ. Српски језик нам открива да се рогом ргне а руком ркне, што је заправо иста радња ударања, кидања, разарања. И рог и рука могу служити ударању. И рог и рука служили су копању земље такође. У српском језику речи ОРУЂЕ и ОРУЖЈЕ изграђене су од истог корена РГ. РОГ и РУКА могу служити и као оруђе за рад и као оружје за борбу или лов.

Куће Винчанске културе

◀▲ Могући изглед неолитских кућа

Куће Винчанске културе су увек грађене од природних материјала, пре свега земље (блата), плеве (сламе), прућа и дасака. Блато је било везивни материјал којим се вршило зидање и лепљење. Ова техника се назива техника „лепа“.

Подови кућа рађени су на сличан начин коришћењем ширих дасака које су опет лепљене блатом. Идентичан начин градње кућа и подова у Србији се одржао до 20. века. Куће блатњаре се и данас могу пронаћи широм Србије. Винчанска цивилизација показује врло висок ниво становања, јер у њеним оквирима постоје куће на спрат, као и системи грејања.

Највиши ниво постигнут је у насељу Дреновац код Параћина, покрај аутопута Београд–Ниш. Овде је откривен неолитски велеград од 700 кућа, што је један од највећих градова у Европи тога времена.

◀ Куће грађене од блата, прућа и дасака у српским селима

▶ Остаци велеграда у Дреновцу

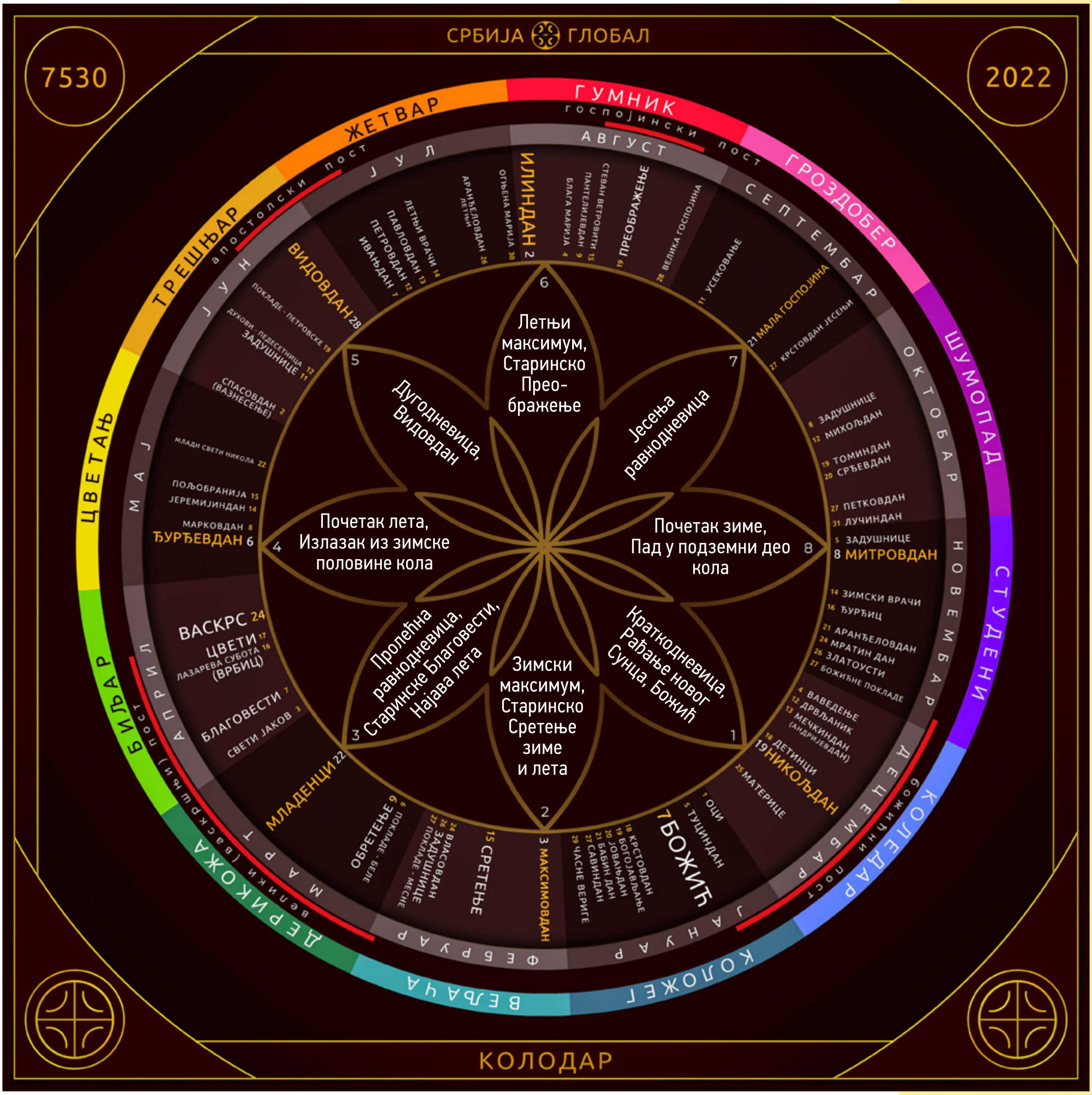

Прасрпски календар

Годишњи круг, коло у неолиту постаје центар учења и веровања наших предака. Без савршеног познавања дневних обавеза које проистичу из земљорадничког календара, није било опстанка и развоја. Познавање природе и природних сила које делују ван људске воље наметало се као обавеза. Тако је и дошло до разумевања времена као кружног тока, односно кола а чију најважнију природну слику можемо уочити у годовима дрвета. Свака година је посебан круг а животни век је скуп концентричних кругова односно спирала. Зато ће спирала постати главни симбол наше праисторије који можемо уочити на археолошким налазима од касног мезолита до размеђа старе и нове ере.

Облик круга, кола кључан је за разумевање појма колодара, коледара, календара. Појам **КАЛЕНДАРА** своје извориште има у речи **КОЛО** и **КОЛЕДО**. У јужним српским дијалектима реч КОЛЕДО често се изговарала као КОЛЕНДО.

▼ Реконструкција прасрпског календара

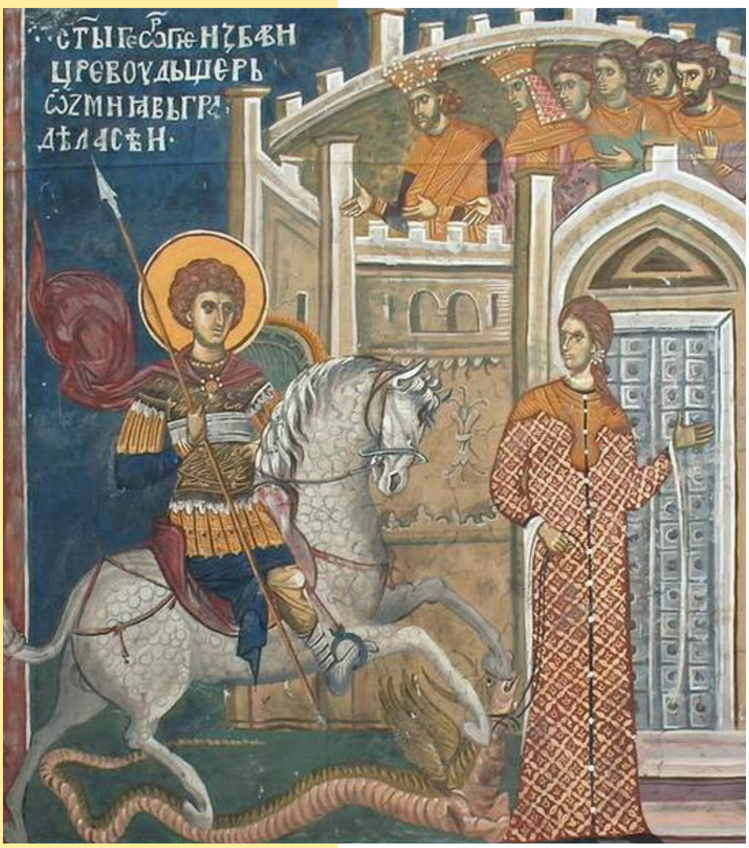

▲ Коледарски обичаји

Реч КАЛЕНДАР, потиче од речи КАЛЕНДА, а календе су код Римљана означавале први дан у месецу. Али, шта је у основи појма КАЛЕНДА и одакле тај појам? Са појмом календа у старосрпској вери и језику повезан је појам Коледа. Бројни су српски коледарски обичаји. Коледо је у српским обичајима заправо старо Сунце које умире у освит краткодневице, да би се родило ново на Божић. Коледарски обичаји подразумевају низ обредних радњи укључујући и поворке које за циљ имају да означе смрт старог Сунца и помогну рађање новог, младог. Коледарење се завршава спаљивањем бадњака на Бадње вече чиме се симболички сахрањује старо годишње коло. Већ сутрадан на Божић призива се ново, берићетније и успешније. Коледо и коледари заправо означавају крај старог и почетак новог КОЛА. Јасно је да римске календе представљају само симболички остатак овог прасрпског веровања. Римске календе су месечна коледа, симболични почеци нових месеци. У српском погледу на свет завршни месец Сунчевог кола (децембар) назива се коледар.

У српском језику и обичајима појам коледа и симболика кола имају суштинско, дубинско значење које се може схватити кроз бројне обичаје и српски фолклор. Календе у Риму немају ни језичко, ни фолклорно значење, па је јасно да се ради о позајмљеници из наше културе и језика. Појам кола као народне игре, открива нам да је колодар, коледар, календар израз српског погледа на свет и општег народног знања. Календар је био потребан земљорадницима који планирају своје активности у оквиру годишњег кола. Знало се када који посао треба започети, када га треба завршити, а посебно када нешто не треба радити. Знали су се дани када треба споменути мртве и обићи гробове, када постити, када се окупити на слави и заветини, када правити литију и тако даље. Српски народни календар није био прости скуп дана, недеља и месеци. Сваки дан је имао нарочите одлике, свака недеља посебну намену, сваки месец назив који је произлазио из његове природне посебности или радње која се у њему вршила (цветањ, жетвар, трешњар). Такав календар није био потребан народима и царствима који су живели од ратних и пљачкашких похода или трговине.

▼ Свети Ђорђе, фреска из манастира Дечани

Српски календар дели годину на две половине: летњи и зимски део. Летњи део почиње буђењем природе и вегетације крајем априла и почетком маја а зимски почетком новембра. Реч година потиче од речи год, а год је слика концентричних кружница где сваки круг означава једну годину. Год почиње да се формира баш када по српском календару почиње лето, а његово формирање довршава се крајем октобра и почетком новембра, баш када по српском календару

▲ Народни календар, штап са урезима и сликовним ознакама празника

почиње зима. У српским обичајима и изрекама сачувано је знање о томе да лето почиње на **Ђурђевдан** а зима на **Митровдан**. Наши преци нису имали папирне календаре већ су годишња доба мерили по Сунцу и Месецу. Тако је лето почињало 40 дана након пролећне равнодневице. Зима је почињала након што се испуни 40 дана након јесење равнодневице. Данас, због закашњења изазваног вишком преступних година у јулијанском календару, Ђурђевдан славимо 6. маја а прави датум прославе почетка лета по старинском мерењу јесте 1. мај. Још прецизније, пошто се ново лето дочекивало као Нова година, славило се ноћу између 30. априла и 1. маја, до раних јутарњих сати. Многи наши народни претхришћански ђурђевски обичаји сачувани су и у оквирима данашње прославе хришћанског Ђурђевдана. Данас, Срби упоредо славе Светог Георгија, војника који је пострадао за хришћанску веру, али и буђење природе, то јест победу лета над зимом.

Народна прослава почетка новог лета, новог листања и оживљавања природе посебно се види у српском обичају ђурђевданског занављања и ритуалног купања. Сама чињеница да се Срби ритуално купају на Ђурђевдан говори о новом почетку, о спирању свега старог и преласку у Нову годину. Овоме треба додати и белешку бројних аутора о занављању одеће и обуће. Обичај је био да се чак и најсиромашнији човек занови, да сашије или купи нову одећу, или макар неки одевни предмет. Умивени и окупани од свега старог, у новој одећи и обући наши преци су улазили у ново лето, нову годину. Ново листање и нову плодност природе Срби на Ђурђевдан подражавају плетењем венаца у који се са нарочитом намером стављају биљке са заштитном символиком попут здравца или дрена.

Слични обичаји слављења новог лета сачувани су и код Келта – празник Белтане и египатских Копта. Копти по старом датуму 1. маја славе Светог Георгија уз низ старинских обичаја којима се слави нова плодност природе. Кроз разне традиције старих народа у које спадају и Срби, може се уочити да је постојао и другачији начин мерења датума буђења природе. То је начин мерења Васкрса, Песаха (Пасхе) који укључује оба кључна небеска тела: Сунце и Месец. Овај датум мери се тако што после пролећне краткодневице мора да се напуни пун Месец, да би дан након њега символично почело ново коло плодности.

▲▼ Народни обичаји на Ђурђевдан

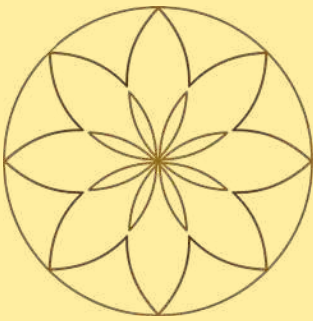
▶ Плетење венаца од биљака са заштитном символиком

▲ Осмокрака розета из Медведњака, и два приказа на нововековним српским гробовима

▲ Перуника

Трибалски пекторал са осмокраком розетом

Прасрпски календар има **осам кључних датума** и ради се заправо о **два укрштена крста**. Често се ово народно календарско знање приказује као цвет са осам латица или осмокраки крст. Календарски осмокраки крст састоји се од крака који спајају најважније датуме. Тако један крак крста спаја краткодневицу и дугодневицу а са њим је укрштен крак који спаја равнодневице: пролећну и јесењу. У старосрпском календару дугодневица је повезана са Видовданом а краткодневица са Божићем. У хришћанском обредном кругу Божић је рођење Исуса Христа на краткодневицу. У старом народном кругу краткодневица јесте симболичко рађање новог Сунца јер је тог дана обданица најмања. Пролећна равнодневица је повезана са Младенцима и Благовестима. У хришћанском обредном кругу Благовести су вести о рођењу господа Исуса Христа који треба да се роди девет месеци од тога дана. У старосрпском обредном кругу „благовести" су вести о почетку пролећа, лепе вести о завршетку зиме и скором доласку лета.

Други крст осмокраке целине чине крак који спаја почетак лета (Ђурђевдан) и почетак зиме (Митровдан) као и крак који спаја летњи и зимски максимум. Летњи максимум на врху годишњег кола је старинско Преображење јер након тога, коло почиње да пада са највише тачке круга ка зимској половини. Тада се славио и небески врховни свети предак Перун. У хришћанском календару тада се слави Свети Илија чији ликовни прикази имају значајне сличности са приказима и сачуваним легендама о Перуну. Зимски максимум на најнижој тачки кола је повезан са Максимовданом, Свети Власијем и Сретењем а кроз народну прославу ових датума види се јасна повезаност са старосрпским обоженим подземним претком Велесом. Велес је верско – симболична слика прапретка који је закопан испод пода храма (куће) у Лепенском Виру. Са те најдубље, подземне тачке кола почиње промена смера јер се Сунце пење ка горњој летњој половини.

Симболика осам кракова код старих Срба поистовећена је са цветом званим **перуника**. **Перуника има осам пера из којих се касније развијају шестолатични цветови**. Само име перунике која се још назива и „богиша" што значи божји цвет, показује нам везу са Перуном. И перуника и Перун у својој основи садрже појам пера. Перо је основна одлика птице а птица је од неолита постала кључни симбол везе човека и неба, човека и Бога, човека и душа умрлих предака. Птица се постепено почела посматрати као животиња у којој може бити душа нашег претка. У Медведњаку, у раном неолиту, налазимо приказ осмокраког цвета – розете, а овај симбол ће бити заступљен и касније. Налазимо га на трибалским розетама гвозденог доба, српским средњевековним црквама, све до нововековних српских гробова и детаља на српској народној ношњи.

Прасрпски симболи

Оцила

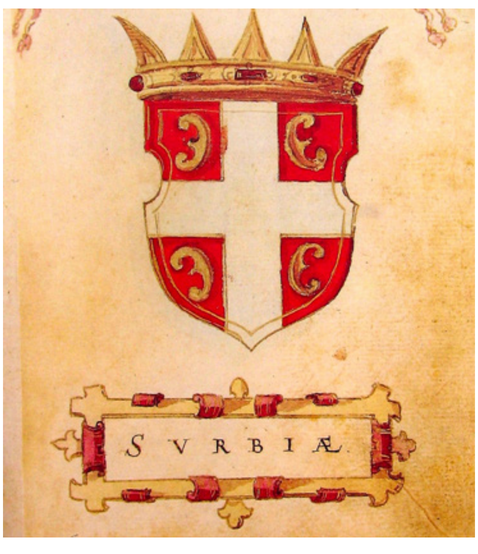

▲ Огњило или оцило, предмет са којим се пали ватра на огњишту

Од самог зачетка цивилизације на српском простору, одређени симболи сликовно приказују веровања наших предака. Спирала је најважнија и најзаступљенија током читаве праисторије. Зато ћемо њој посветити највећу пажњу. На почетку, нагласићемо да се сем ње, веома често могу наћи различити прикази крста са 4 С облика што је заправо данашњи српски грб. Овај знак има различита значења, а С облици могу представљати 4 полумесеца, 4 оцила илити огњила, али и 4 дела године. Месец је веома важан у народним веровањима Срба јер од њега зависи плодност. Огњило илити оцило јесте предмет којим се укресивала ватра на огњишту. Значај те ватре смо већ објаснили. Огњишна ватра је центар живота, центар куће и храма, извор опстанка, одржања и умножења породице. Овај симбол протеже се кроз читаву праисторију и може се видети на приказима од неолита, преко античких племена Фригијаца, приказа античке Троје, па све до српских средњевековних споменика.

На великом броју приказа тешко је разлучити да ли се ради о кресивима или полумесецу (кршећем месецу). Тиме нам је јасно скренута пажња да постоји значајно преклапање у симболици и значењу **КРЕСИВА** и **МЕСЕЦА** у **КРШЕЋОЈ** фази. Кресати и кршити јесу глаголи са идентичним значењем. Кресиво је у вези са ватром на кућном огњишту. Она је значила живот, снагу и плодност породице. Подсетимо се да Божићни положајник разјарује, џара ватру док изговара жеље за успех породичног дома. Плодност природе у великој мери зависи од Месеца и његових мена, од мере његовог „паљења и гашења“ па је јасно зашто се слика полумесеца поистовећивала са кресивом којим се палила ватра на огњишту. О вези Месеца и речи кресати и кршити говори низ речи у страним језицима. У латинском то је CRESCERE (KREŠČERE), шпанском CRECIENTE, италијанском CRESCENTE, енглеском CRESCENT (KRISKENT). Кресањем и кршењем руши се постојећи облик материје. Са друге стране управо кресањем и кршењем настаје оно што је кршно (снажно) и красно (лепо).

▼ Симболи четири оцила са старог грба Србије, Дечанског полиелеја и са новчића деспота Стефана

▼ Фигура са приказом четири кресива, старости око 3300 година.

Код симбола крста са четири оцила или полумесеца треба приметити да су кресива (полумесеци) окренута ка споља и да штите центар крста. Зато се поставља се питање шта је значење центра, средине крста. Крст је знак који од старих времена представља поједностављену слику човека. Средиште човека у српском погледу на свет је СРЦЕ, што ћемо још јасније разумети ако се вратимо на старосрпски облик речи – СРДЦЕ. Реч „срдце" настаје од истог корена као и речи „сред", „средина". Средина крста може се протумачити и као средиште куће – ОГЊИШТЕ. Да су човеково срце и огњиште заиста појмовно повезани показује нам енглески језик где се огњиште назива СРЦЕМ КУЋЕ = „HEART" (срце) или „HEARTSTONE" (камено срце).

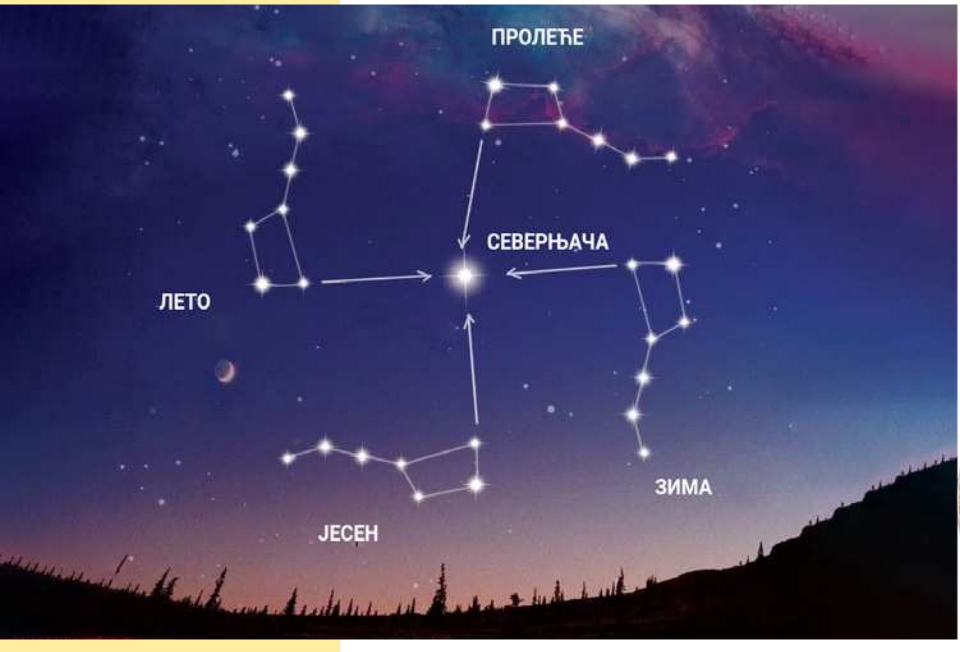
КРЕСИВА чувају ОГЊИШТЕ јер се њима укресује ватра. КРЕСИВА се називају **ОЦИЛА** и **ОГЊИЛА**. ОГЊИЛА стога што се њима креше, пали ватра на огњишту, а ОЦИЛА стога што на ОГЊИШТУ, као што смо већ показали, станују (обитавају, духовно живе) ОЦИ, ДУШЕ ОТАЦА, ДУШЕ ПРЕДАКА. Месец, пак, чува и човека и огњиште својим утицајем на плодност земље (вегетацију), али и утицајем на плодност жене. Плодност и трудноћа жене и даље се броје недељама као Месечеве мене. Успех и богатство човека у српском погледу на свет увек су се мерили само на два начина: потомством и приносом са њиве. Грб са 4 кресива представља изузетно сложену симболику у којој је записана суштина српског погледа на свет.

На крају приче о крсту са четири кресива (полумесеца) прилажемо још једну фотографију у прилог огромној старости овог симбола. Он је један од главних симбола културе старосрпског простора поготову његовог централног дела око три Мораве и Дунава. Овај налаз припада другом миленијуму пре нове ере. Стар је око 3300 година.

Свастика

Сем праслике српског грба, веома важан симбол наших предака је кукасти крст, свастика. Људи је данас углавном препознају као злогласни симбол Хитлерове нацистичке Немачке, али њена права суштина и порекло немају никакве везе са том идеологијом. Свастика има пуно различитих значења која се односе на космичке феномене и појаве попут Сунца, небеске вртње,

▼ Свастика или кука окретуша, сазвежђа која се окрећу око Северњаче

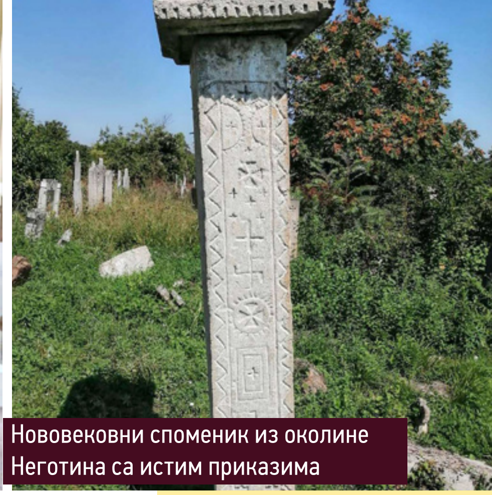

▼ Једна од колица из Дупљаје са приказом свастике

Винчански предмет са свастиком

„Илирски“ споменик из околине Зенице

Нововековни споменик из околине Неготина са истим приказима

годишњег кола, али и главно сазвежђе наше северне половине Земље. Ради се о сазвежђу Малог и Великог Медведа (Мала и Велика Кола) које се окреће око звезде Северњаче. Срби кукасти крст зову још и кука окретуша. Изворно значење речи свастика данас је заборављено али се анализом корена лако може схватити да је повезано са речима СВЕТО и СВЕТЛО. Прикази свастике на нашем простору протежу се од неолита преко илирског времена до средњевековних и нововековних српских споменика.

Спирала је најзаступљенији симбол праисторије. Најранији приказ концетричних кружница налазимо на жртвенику једне од кућа Лепенског Вира. Класичну спиралу можемо уочити у Лепенском Виру на једном од важних религиозних предмета. Спирала Лепенског Вира претходи неолиту Старчева и Винче где ће постати кључни симбол.

Најранији приказ спирале на једном од жртвеника из куће Лепенског Вира

Једна од најпознатијих спирала у природи је слика годова на дрвету. Годови су природни биолошки календар – мерач година. Година је једно коло, један круг. Њени делови се непрестано понављају. Пролеће, лето, јесен, зима, па поново у круг. Међутим, ниједно пролеће није исто, ниједна зима није иста. Зато време није обичан круг већ систем концентричних кругова - спирала. Српско коло игра се тако да се образује облик спирале. Коло је верска игра старих Срба која се играла једнако на свадбама као и на сахранама. Погребна кола документована су на споменицима Срба једнако као и на споменицима старосрпског племена Јапода у Лици.

▲ Запис и црква код манастира Ковиљ

Једна од најважнијих спирала у природи је ГОД, годови у дрвету. Дрво је, баш због присуства годова, као слике суштине нашег живота, одабрано да буде праисторијска црква. Год у дрвету посматран је као доказ и знак Божјег присуства. Сматран је „Божјим потписом“ па су поједина стабла сматрана Божјим храмовима. Код Срба су до данас познати посебно обележени храстови звани записи. Има их у двориштима практично свих српских сеоских цркава. А у тешким временима османске владавине, када нису могли да изграде цркве, Срби су користили записе уместо храмова. Један од најлепших примера налази се у манастиру Ковиљ где је на једном таквом дрвету – запису касније дограђена капелица за молитву. Енглеска реч GOD којом се означава Бог, у вези је са српском речју ГОД, односно спиралом у срцу дрвета као Божјег храма.

▼ Обредни хлеб винчанске културе

У Винчанској култури често се преплићу спирале и ромбови. Спирала је, од почетка цивилизације, била представа интелигентног принципа који покреће свет и живот. У науци је познат појам ЕРОСА који можемо схватати као принцип плодности, стваралаштва, кретања материје и промене њеног облика. Ерос се у српском кључу назива јарост, јар, жар. На обредном хлебу Винчанске културе видимо приказ који показује да спирале делују на четвороугаоне ромбове. Ромбови су слика непокретне материје која има свој коначан облик. **Спирала је заправо дух који покреће мртву материју**. Без тог духа нема живота, нема кретања, стваралаштва ни рађања. Сама реч СПИРАЛА може се схватити помоћу српске речи **ПИР**. ПИР означава дување, дух, распиривање ватре па и саму ватру. Из речи ПИР израсла је латинкса реч SPIRO која значи дување, дисање док SPIRITUS значи дух. Реч **СПИРАЛА** настаје од речи **ПИР** додавањем суфикса –**С**. Спирала, вал и талас су практично иста природна појава и облик. Настају најчешће под утицајем ветра, баш као што реч спирала настаје од речи пир.

У природи најпознатије спирале су, сем годова дрвета, валови и вирови који настају на воденим површинама, као и ваздушни вртложни ковитлаци (торнада). Овоме треба додати и спирални изглед склупчане змије а познато је да змија има централну улогу у нашој предачкој вери и митологији. Старо веровање Срба казује да свака кућа мора имати змију чуваркућу, змију која живи под прагом куће. Баш као што су у Лепенском Виру преци сахрањивани испод подова и прагова кућа. У змији чуваркући, по праисторијским веровањима, настањена је душа претка која штити дом и огњиште. Веровање да се дух претка може настанити у животињи спада у најстарија веровања ловачко-сакупљачких заједница што је на нашем простору култура Лепенског Вира.

Једна од обредних српских спирала јесте ПИТА - српски обредни колач. Сада ћемо приказати неке од важних језичких занимљивости које нам откривају праисторију наших предака. Погледајмо овај низ:

ПИТА – ПИТОН – ПИТАТИ – ПИТАЧ – ВАС+ПИТАТИ – ВАС+ПИТАЧ – ПИТИЈА.

▲ Пита, питон и Питија (пророчица)

Где лежи веза спиралног облика пите и питона (змије) са претком заштитником?

Питати не значи само поставити питање, већ је изворно значење ове речи много суштаственије. Оно се заправо тиче васпитавања, односно учења моралној одговорности, животним знањима и вештинама. Реч ВАС-ПИТАТИ састоји се од две речи:

1. ВАС представља старосрпску реч за све;

2. Глагол ПИТАТИ данас означава постављање питања али је његово значење заправо много дубље и тиче се позивања на одговорност. Питач или питар у праисторијском смислу речи је онај који проверава твоја знања, одговорност и способност да оствариш улогу у породичној задрузи и друштву уопште.

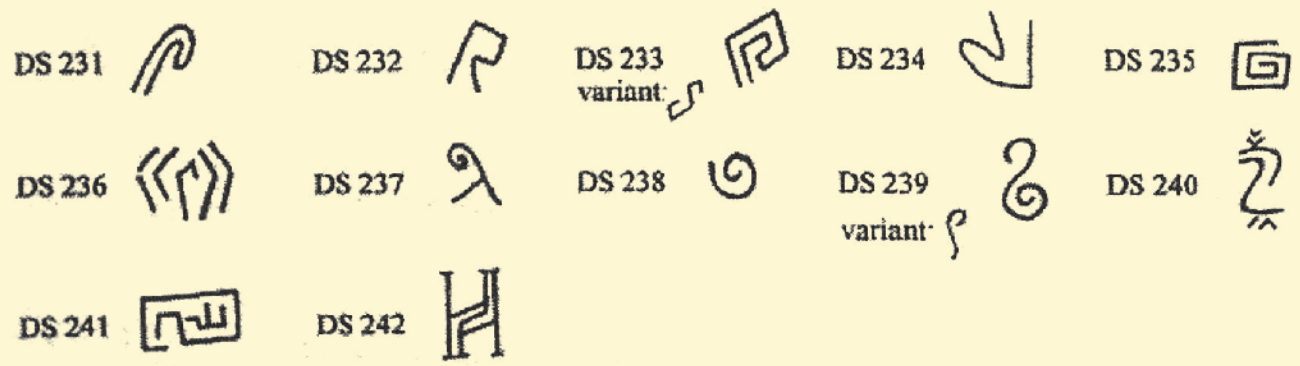
У српском речнику реч ПИТАТИ јавља се и у значењу јела, храњења, гајења и гојења. Питач или питар је онај који врши одгој. Он васпитава, учи, храни и поји своје потомство. ПИТА као спирални обредни колач Срба симболизује основни принцип природе али нас подсећа и на ПИТАРА (питача). Тако се у санскрту (језику бронзанодопске Индије) могу наћи облици „пита“ и „питр“ у значењу отац, предак, док је „питриа“ култ предака. Култура бронзаног доба Индије представља само један од кракова развоја и ширења пракултуре нашег простора. То данас знамо како на основу археолошких, тако и на основу генетских истраживања.

У српском језику постоји сложеница ВАС+ПИТАЧ што значи СВЕ+ПИТАЧ. Реч ВАС у старосрпском језику значи СВЕ. Овакав облик може се наћи, не само у старим средњевековним текстовима већ и, до дана данашњег, у планинским крајевима где живе Срби. Питач, Питар, Васпитач је онај члан породице који је задужен за сва најважнија знања потомака. Циљ питача није да поставља питања ради давања оцене већ да би кроз питања и одговоре вршио преношење знања и моралних особина.

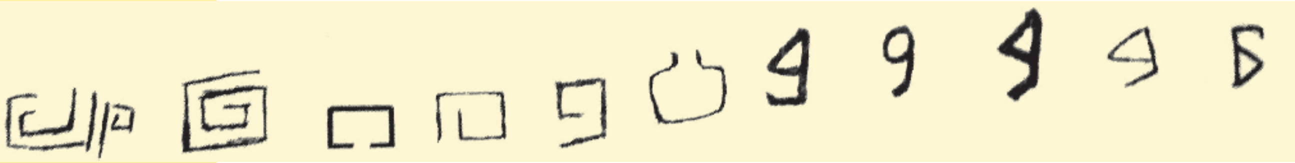
Грци, на пример, не могу кроз грчки језик објаснити име „старогрчке“ **ПИТИЈЕ** што нам указује да се право порекло приче о њој мора тражити у праисторији Срба. Питија је била чувена пророчица којој су постављана ПИТАЊА, често на тему највећих државних проблема попут исхода ратова. Пито (питон) је змијолико створење које је чувало Питијин храм. Пито је заправо хеленска античка слика српске змије чуваркуће, претка ПИТАЧА чији је дух настањен у змији. Код Срба змија чуваркућа се не сме повредити, отерати или убити јер би тако нешто донело проклетство и пропаст куће и породице. Тек у 19. веку је змија која живи у егзотичним крајевима планете добила име ПИТОН, баш по митској змији која је чувала Питијин храм.

Спирала је, дакле, симбол који прожима све нивое људског живота, од пића и хране, преко учења и васпитања, до вере, религије и философије: од пите, преко играња кола до года као праисторијске иконе у природној цркви Божјој – храсту (дрвету) запису.

Разни истраживачи су прикупљали симболе Винчанске културе а ево једне од колекција винчанских спирала:

Значење спирала у погледу на свет наших предака може се пратити и преко развоја писма. Знаци су испрва представљали један целовит појам, да би много касније постали ознака за једно конкретно слово. Можемо поћи од знака „Б“ које у старосрпској азбуци носи назив БУКИ. Буки заправо значи слово, јер су слова у прошлости исписивана на дрвету букви. У српским школама прва писменост учи се из књиге која се зове буквар, што је у директној вези са енглеском речи BOOK. Ево како је др Борис Хлебец у својој књизи Винчански корени писама, европских и блискоисточних приказао развој овог слова, од првобитне слике и идеограма до ознаке за један конкретан глас.

Прва три симбола представљају „лавиринте“, односно вирове са Градешничког тањира који припада Винчанској култури. Следе знаци из прасинајског и прахананског писма, па четири изврнута „Б“ која припадају ханапском и феничком писму. На самом крају приказано је „Б“ које се краће време користило на острву Тера као део хеленског алфабета. Слово „Б“, очито је у вези са знацима лавиринта, спирале и вира. Лава, вир, лавиринт и спирала изгледају у основи исто: као систем концетричних кругова, валова. Могу бити представљени у угластом или округлом облику. Симболи Б, В, G и Ф се лако могу повезати са симболом вира, спирале, лавиринта.

Занимљиво је приметити да слово В, као слика двоструке спирале, јесте почетно слово појмова ВАЛ и ВИР. Српско слово „Б“ (Буки) односи се и на дрво букву, као кућу (храм) Бога. Знак Б, који је израстао из знака спирале, јесте почетно слово речи БОГ и БУКВА. Гȏд као симбол Бога објашњава нам порекло енглеске речи GOD (бог). Слово „G“ такође је изведено из спирале, односно лавиринта. На слици видимо симбол који подсећа и на ћириличко Б и латиничко G.

БОГ = GOD (енг. бог).

Подвући ћемо још једном: Гȏд (спирала) је симбол Бога, односно божанског стваралачког духовног и вечног принципа који је уткан у природу, а најуочљивији је у срцу дрвета као праисторијског Божјег храма, куће.

Бутмирска култура (5500 – 4500 пре нове ере) је најстарија неолитска култура из које ће се касније развити илирска група старосрпских племена. Она се може грубо омеђити Савом на северу, Јадранским морем на југу, Алпима на западу и реком Дрином на истоку. Бутмирска култура се може сматрати и делом Винчанске, а њен центар може се сместити на подручју данашње Босне. На приказу можемо видети керамику са приказима спирала на њој.

▲ Посуда Бутмирске културе

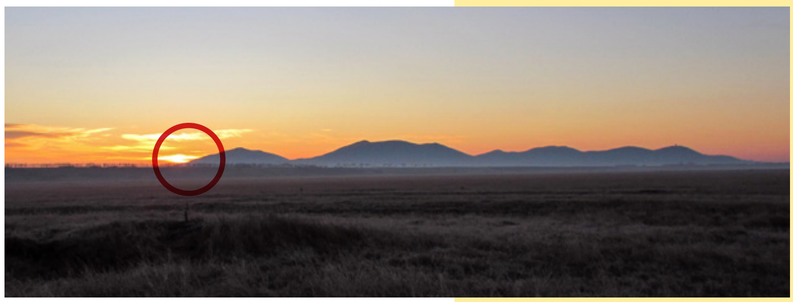
Бутмирску смењује **Данилска култура** (4500–3900 година пре н. е.), која је добила назив по истоименом налазишту у близини Шибеника у Далмацији. Њена матична територија јесте на простору Далмације, али се шири и на простор Херцеговине и Босне. На слици десно видимо Данилску керамику са спиралама.

◀ Посуда Данилске културе

Низу прасрпских култура у којима спирала заузима значајно место додаћемо и помен **Ватинске културе**. Баш у Ватину налази се један од најзначајнијих, недовољно испитаних, српских археолошких локалитета **Ватински кругови**. Спирално распоређени концентрични кругови место су где је до сада пронађен велики број археолошких налаза из позног неолита, бронзаног и гвозденог доба. Оваква места називају су у службеној науци ронделе, а до сада је изузетно мала пажња посвећена изучавању њиховог правог значења. Углавном се посматрају као религиозни и календарски објекти. Календар се наравно мора схватати као неодвојив део народне вере наших предака. У Србији је до сада делимично истражено пет рондела. Ватинску спиралу су изучавали само археолози аматери, уз помоћ стручњака из иностранства. Дошли су до низа важних закључака а најзначајнији је свакако онај да се из центра „спирале“ може јасно утврђивати датум краткодневице и равнодневице тако што се посматра излазак Сунца. **На датум краткодневице сунце излази тачно на источној ивици Вршачких планина**. Када су дани најкраћи сунце не излази тачно на истоку него је место изласка сунца на хоризонту јужније.

▼ Ватински кругови и излазак сунца тачно на источном ободу Вршачких планина на дан краткодневице

▶ Ватински кругови и места изласка сунца

▼ „Процесијски“ пут

Сунце излази тачно изнад процесијског пута на дан равнодневице гледано из центра Ватинских кругова. Овај пут направљен је приликом изградње кругова.

На простору Ватинске културе развијају се у гвозденом добу старосрпска племена **Трибала** и **Гета**. Гети и Трибали су два имена која се за Србе јако често употребљавају у најстарим грчким писаним изворима. Припадају централној групи старосрпских племена.

На подручју Балкана посебно се мора издвојити симболика спирале у Критској култури. Значајно место у светској култури заузима мит о критском лавиринту који је такође врста спирале. Критска култура назива се још и Минојска а настала је након рушења Винчанске. По својој суштини она се мора убројати у прасрпску културу, будући да се темељи на култу предака, те да чува исте симболе и веровања као и претходеће јој прасрпске културе.

Лавиринт је практично главни симбол Критске културе. Међутим, значење ове речи службена школска наука до данас није разјаснила. Корен и кључ

▼ Лава и Вал

значења лежи у речи ЛАВА. У српском језику постоји повезана реч „лабрња“ и означава уста или усну дупљу. Она је у вези са латинском речју labrum, labia што значи уста, као и у српском. Ове речи имају очиту повезаност са речима лава, лабаво, ливати што има везе са чињеницом да су уста део главе који се помера, отвара, који је лабав.

Лава и Вал су речи готово идентичног значења, баш као што су лавање, ливање и ваљање практично синоними. Талас, односно Вал, подсећа на усну чељуст која гута све што се пред њом нађе а све прогутано завршава у морској утроби (стомаку). Талас (вал), јесте привидно кретање мора при којем се честице воде не премештају већ само описују пун круг. Постоји доњи и горњи део вала, као што постоји доња и горња усна. Вир је такође кружно, спирално кретање воде које настаје сударом двеју супротстављених струја у реци или мору. Вир јесте слика чељусти која у своју дубину увлачи све што се пред њима нађе. Вирови могу имати и супротан смер, те могу са дна („из утробе“) избацити предмете на површину воде.

▼ Лавиринт

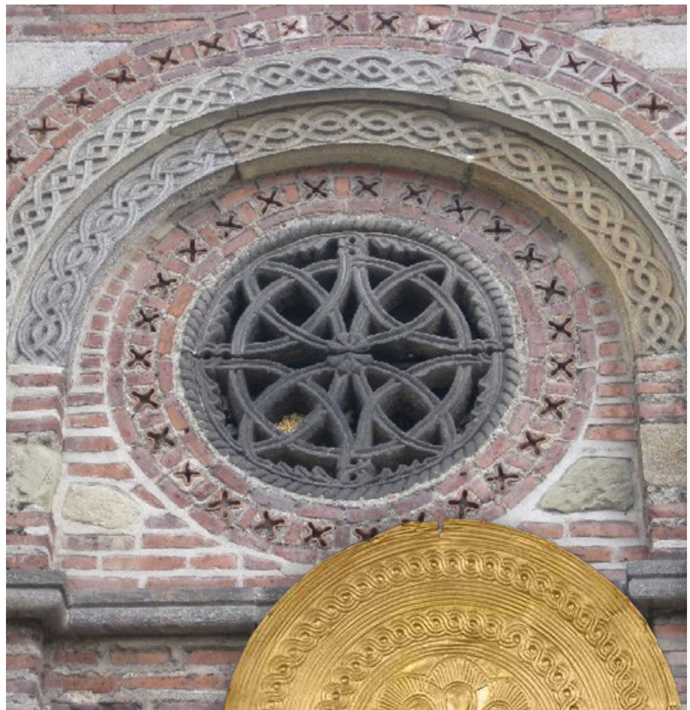
Лавиринт заиста подсећа на људску усну дупљу где имамо уста – улаз, горњи и доњи део вилице. Лавиринт личи и на валове, лаву и вир. Није погрешно рећи да је лавиринт лава вирова. Занимљиво је нагласити да се лавиринт налазио испод Минове палате у Кнососу, што поново указује на везу са пракултуром Балкана. Као што смо већ нагласили, испод пода сваке куће сахрањивани су преци којима је придавана богочовечанска улога. Лавиринт је заправо загонетно тајно место до чијег је средишта тешко доћи али се зато у њему човек лако може изгубити. Прича о њему нам показује да је спирала најзагонетнији симбол прошлости који у себи чува тајно знање. У лавиринту испод Минове палате скривен је човек бик. Опасно је ићи кроз лавиринт јер се одатле тешко може наћи излаз. Човек бик слика је прастаре представе наших предака о подземном владару Волосу (Велесу). Вол (трачко ΒΟΛΙΝΤΗΟΣ) је домаћа животиња којом се најчешће приказивао предак заштитник. У старим језицима Блиског Истока сачуване су речи БАЛ (БЕЛ) у значењу господар, света личност, као и име бога Бала (Бола) који је представљен као човек са воловским роговима. Ради лакшег разумевања језичких веза, треба рећи да су гласови В и Б у прадавној прошлости практично били један глас. До данашњег дана постоје мешања или замене ових гласова у појединим речима, као на пример: варвар = барбар, Визант = Бизант. Важан је и пример српске речи БАЛА што је реч којом се означава спирално увијен ваљак сена. Бала, ваљак настаје ВАЛањем (ваљањем) сена.

Тако је и Вол (енглеско БУЛ) животиња која ВЛачи (старосрпски облик за глагол вуче) рало којим се оре, одВАЉује земља. Вол као животиња без које практично нема земљорадње има култни, верски значај у природној земљорадничкој религији наших предака.

На слици десно можете видети карактеристичан приказ критске вазе са низом повезаних спирала. Примерак се налази у музеју у Хераклиону, на Криту. Спирале на овом керамичком предмету најпре се могу повезати са таласима, валовима. А **Фестоски диск** је можда и најважнији налаз Минојске културе. Овај диск је спиралног облика и поприлично подсећа

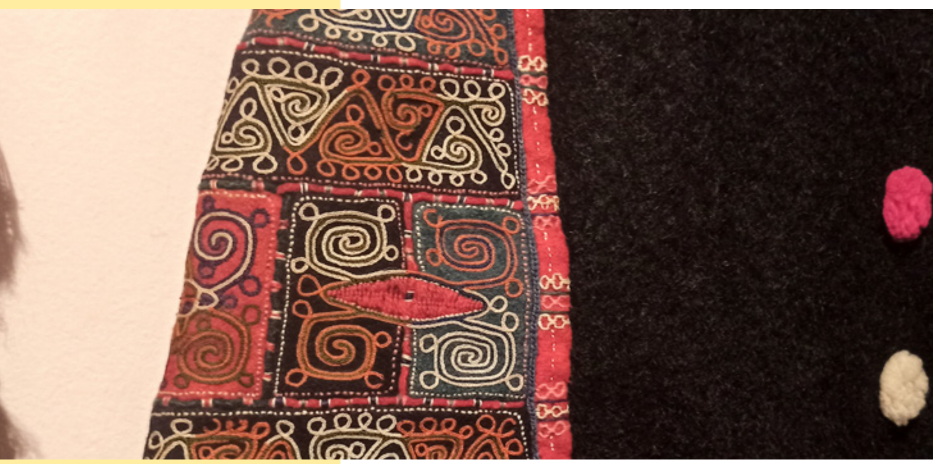

▲▶ Фестоски диск, розета на Лазарици и Трибалска розета

на приказ лавиринта. На приказу диска (слика горе) јасно се може видети да се осмоперни цвет „перуника“ налази у геометријском центру приказа. Овакви прикази јављају се на великом броју розета српских православних цркава. Оне у свом центру имају осмоперни цвет.

На крају, приказаћемо и спиралне мотиве на српској народној ношњи. На нашој ношњи западних крајева (Лика, Далмација) они имају важну улогу а ми документујемо само неке од примера.

Тривал

Да је спирала заиста повезана са Богом и да може представљати основни божански прицип сведочи нам и симбол који можемо звати **ТРИВАЛ**. У службеној науци преовладао је, без икаквог научног оправдања, назив ТРИСКЕЛЕС (тронога). Овај грчки назив преовладао је због касније верзије тог симбола која се појавила у антици. Међутим, нема никакве дилеме да изворни неолитски симбол (слика десно) приказује три кола, три вала, три вира, три спирале.

▲ Тривал, Brú na Bóinne, World Heritage Ireland website. Web. 21.9.2020.

На слици је ТРИВАЛ урезан на стени у Великој Британији, место Бруг на Бојне, где се са Балкана проширио културни и верски утицај. Ово знамо и захваљујући генетским истраживањима јер на Британском острву у неолиту постоји само старобалканска И2а генетска хаплогрупа.

ТРИВАЛ је име за које знамо из античке литературе, из Аристофановог дела Птице. То је заправо било име врховног бога племена Трибала (Тривала). Тривали су заправо људи који верују у тројичног бога, што значи да се не ради о народном, већ о верском имену. Код Срба се касније јавља име Триглав као име врховног тројичног Бога. Знак тривал (трискелес) је код гвозденодопског старосрпског племена Тривала (Трибала) био у честој употреби.

Један од најзначајнијих приказа троструке спирале са тривалског простора налази се на Дупљајским колицима (слика доле). Иако на грудима дупљајског обоженог претка није тривал цртан из једног потеза (већ две плус једна), јасно је да се ради о добро познатом симболу тројичне вртње, тројне спирале. На овом религијско – митолошком налазу доминира тројична симболика Прасрба: три птице у запрези, три точка на возилу небеског обоженог претка, три спирале на грудима.

◀▼ Дупљајска колица, и фигура

Дупљајска колица археолози су сместили у бронзано доба, у 13. век пре нове ере. Треба нагласити да у српској народној песми „Јован и дивски старешина“ налазимо лабуда уместо коња. Тачније, име митског коња у овој српској народној песми је **Лабуд**. Дупљајска колица се због свега наведеног могу сматрати приказом праисторијских српских веровања и погледа на свет.

Дупљајска колица, тројична симболика Прасрба: три птице у запрези, три точка на возилу небеског обоженог претка, три спирале на грудима

▲ Сведена верзија тривала

Сведена верзија тривалног симбола, која уместо три спирале, вала, вира има само део круга па подсећа на савијену ногу може се видети на слици лево. Овде се ради о трибалском артефакту шест до седам стотина година пре нове ере. Симбол је упрошћен али његова суштина остају круг и вртња. Има пуно трибалских налаза са овим симболом. На приказу видимо кружну коласту основу са три полукружна прстена док је у срцу приказа тривал (трискелес).

Доказ везе Срба и Трибала нису само писани помени. Преко 20 ромејских средњевековних писаца Србе назива Трибалима. Ту је и крунски материјалн доказ: сачувани гроб жупана Првослава Немањића, братанца Стефана Немање. На гробу Првослава Немањића, у цркви Ђурђеви ступови у Беранама, налази се симбол тривал (трискелес). Посебно је занимљиво приметити да се овај праисторијски симбол налази на гробу члана српске хришћанске владарске лозе. Првослав се сматра градитељем ове православне светиње (слика...). Он је умро пре 1220. године, а тачна година се не може реконструисати. То значи да су се праисторијски трибалски симболи у српској владарској лози чували све до 13. века. Чување претхришћанских симбола и обичаја у оквирима православне цркве јесте битна одлика Срба и српског погледа на свет.

▼ Манастир Ђурђеви Ступови, гробница Првослава Немањића и тривал на гробници

Култ прамајке и култ праоца код Прасрба

Праисторија наших предака јасно се може поделити на основу верских образаца који су у њој владали. Четири кључне фазе су:

1. **Мезолитски култ мушког претка оснивача** (Лепенски Вир)
2. **Неолитски култ велике мајке** (Старчево и Винча)
3. **Бронзанодопски култ велике мајке и небеског светог оца** (Вучедол, Костолац)
4. **Гвозденодопски култ светог сунчаног ратника** (Старосрпска племена)

Велика мајка Прасрба

Када су наши преци почели да се баве земљорадњом, настале су велике промене у њиховим верским погледима. Централно место заузела је Велика Мајка коју службена наука назива Богињом Мајком. Међутим, нема никаквог чврстог доказа о томе да су људи неолита веровали у више богова и богиња. Постојање неког култа, веровање у неку свету личност није обавезно и веровање у Бога. Поредећи са данашњим временом, можемо за пример узети чињеницу да највећи број хришћанских цркава не носи име Свете Тројице или Исуса Христа, већ имена разних светаца. Онај ко не познаје верски систем хришћана, могао би да закључи да се ради о вишебоштву. Неолитска Велика Мајка своју паралелу има у данашњем култу Богородице. У српском језику и обичајима преживео је остатак прастарих веровања: Велика Госпођа или Велика Госпојина су народни називи за богородични празник Успења пресвете Богородице. У народним веровањима Срба тај празник означава почетак сакупљања плодова Земље у августу.

Велика Мајка неолита представљала је заправо планету Земљу као нашу хранитељку. Зато се највише славио божански дар плодности. Плодност је сагледавана као свети женски принцип, као плодност земље, жене и мајке. Људске молитве Богу одувек су биле усмерене ка опстанку људи. Од давнина наши преци молили су се, пре свега, за ХЛЕБ, жито, плод земље који ће нам омогућити да преживимо. Наша молитва и данас каже: „Хлеб наш насушни дај нам данас“. А реч жито у вези је са речима житије и живот. Ако земља не би родила жито, породица би могла умрети од глади. Ако жена не би родила дете, породица би се угасила.

Велика Мајка представљена је врло слично у свим светским неолитским културама. Мајка из Старчевачке културе има наглашене бутине и задњицу што је слика жене која је способна да рађа. Кључне речи неолита су „гајити“ и „гојити“. Предгрчка прасрпска реч „ГАЈА“ за Земљу нам то открива. О овој речи посебно је говорио антички мислилац Платон. Српске речи гај, гајити, гојити, гејак и геџа (земљорадник, који живи од земље) у вези су са овим прастарим, прасрпским и предгрчким називом за Земљу.

Винчанска велика мајка – Пчела

Велика Мајка у оквирима Винчанске културе добија неупоредиво елегантнији изглед. Она седи на престолу али је изразито виткија и ближа савременом појму женске лепоте. Друга важна разлика јесте глава пчеле коју често има винчанска Велика Мајка. Симболика пчеле касније ће се наћи на богињи Иштар која ће бити Велика Мајка Блиског истока у бакарном и бронзаном добу. Оваква представа Велике Мајке сведочи о томе да је човек Винчанске културе превазишао страх од глади и да је своја стремљења, мисли и веровања усмерио као новим циљевима. То је последица развоја металургије и топљења бакра, као и повећања трговине између свих делова старе Европе.

Велика Мајка као пчела је пре свега слика пчеле матице али говори и о томе да њен плод више није само, и пре свега, жито, већ и МЕД. Мед је заправо најстарији српски назив за бакар. Када кажемо да је Велика Мајка матица онда то значи да су неолитски људи у главној жени породице видели некога ко ће уредити односе, некога ко ће својом мудрошћу одржавати заједницу на окупу. Заједница неолита није имала државу засновану на писаним законима које штите војска и полиција. Стога је кључ успеха и опстанка био у мудрости и свести да се заједница може одржати само ако буде организована као пчелиња кошница у којој се све „врти“ око МАТИЦЕ. Пчелиње друштво сачињавају:

1. Радилице које су најбројније,
2. САМО ЈЕДНА МАТИЦА и
3. Пар стотина трутова.

Треба нагласити да реч МАТИЦА заправо потиче од речи МАТИ што значи мајка.

Матица је у центру пчелињег роја. Она живи око 60 пута дуже од пчела радилица и трутова. Гледајући из људске перспективе, матица је за пчеле врста дива, биће које је по свему изнад њих, биће са божанским карактеристикама. Она ипак није бесмртна, што значи да није и не може бити бог, већ се може сагледавати искључиво као света мајка, мајка са божанским одликама. Велика Мајка у Винчанској цивилизацији добија особине „просветљености“. Помоћу нових вештина вађењем посебних честица земље које се онда пале и усијавају, од обичне земље се производи МЕД (бакар, метал). **Овде треба напоменути да је реч МЕД у значењу БАКАР избачена из школске употребе**. Реч МЕД за бакар је у уџбенику Основи хемије користио професор Борислав Тодоровић (1846–1925), али је због тога добио негативну рецензију Симе Лозанића, са коментаром да је такав назив сувише „посрбљен“. Ово је изразит пример мржње према Србима која постоји у академским круговима наше сопствене државе. Реч МЕД стоји у основи речи „МЕТАЛ“. МЕД (бакар) је први метал који је човек својим знањем и радом произвео. Основна особина метала је да се топи као мед. Својом бојом, изгледом, агрегатним стањем, он је наше претке подсећао на мед. Реч медаља добар је пример остатка овог старог корена речи. МЕД је најстарија европска реч за бакар.

▼ Метал се топи као мед

Реч МЕД стоји у основи речи МЕТАЛ. МЕД (бакар) је први метал који је човек својим знањем и радом произвео.

Велика Мајка кроз различите периоде неолита стиче следеће особине:

1. Света заштитница плодности земље и жене – Прамајка која се поистовећује са планетом Земљом;
2. Света заштитница кућне задруге - Матица
3. Просветљена земаљска материја која рађа МЕД (метал) а не само жито

У древном Сумеру и Акаду срећемо пример Велике Мајке која се приказује као пчела. То је Иштар. Сем изгледа пчеле, она има на глави капу у облику кошнице, која је типична за Хлм (Балкан) и Малу Азију у најстаријим временима. То је такозвана кошница трмка.

▲ Велика мајка у Сумеру и Акаду – Иштар

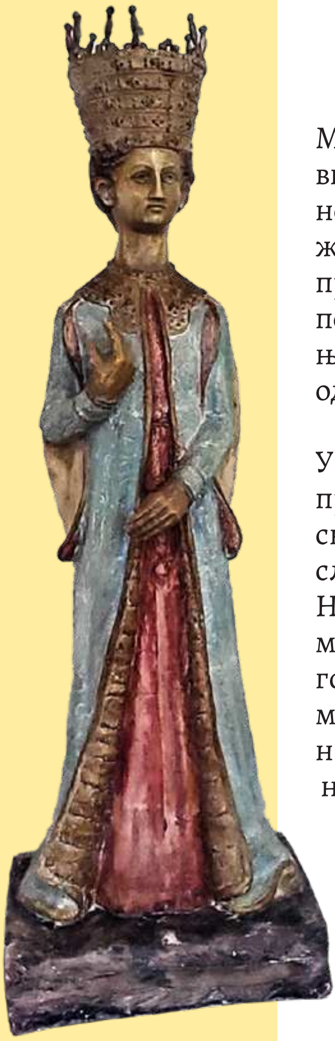
У бронзаном добу Велика мајка добија све више особина које су повезане са производњом метала.

Производња метала у праисторији била је много више од посла или занимања. Она је у великој мери одсликавала духовност и верске погледе људи тога времена. Знање металургије било је повластица малог броја појединаца који су постепено почели да се одвајају, не само богатством већ и духовним и моралним вредностима у које су веровали. Прве одбрамбене градине прављене су баш око рудника и топионица метала. Са свим овим променама, мења се и лик (култ) Велике Мајке. Тајна прављења бронзе и ковачко знање била је део мушког посла. Због бронзе настаје све више сукоба и ратова. Из нових околности живота израста веровање у **СВЕТОГ ОЦА НЕБЕСКОГ**, господара муње, громовника, касније и ратника. Све ове промене чине да култ Велике Мајке постепено опада и мења своје особине. Можемо набројати три кључне промене:

1. Велика Мајка добија све више небеских и сунчаних особина а све мање се везује за плодност земље и жене;
2. Велика Мајка се симболички удаје за СВЕТОГ ОЦА НЕБЕСКОГ који је господар тајне прављења метала;
3. На самом крају бронзаног доба Велика Мајка постаје нека врста превазиђеног старог веровања те јој се приписују чак и зле особине.

Најочигледнији пример приписивања злих особина старом култу Велике Мајке јесте српска проклета Јерина. Двојнице наше српске Јерине су хетитска Арина и старохеленска Хера. Хетитска Арина, српска (ј)Ерина, старогрчка (Х)Ера, проистичу из речи ерос – јарост - плодност. Јарост означава ватреност али и љутњу. Ватреност Земље је ништа друго до МЕД, метал који се добија паљењем земље. Јарост као љутња доводи нас до слике „проклете Јерине“ о којој говоре српске народне песме и предања. Српска предања садрже легенде према којима постоји сакривено Јеринино благо, а места где је оно закопано оцртавају се на дугодневицу кад ивањско Сунце заигра три пута на небу.

Култ српске Велике Мајке Јерине (Ерине) сачуван је кроз називе места по Србији, Бугарској, Босни, Црној Гори, као и кроз народну поезију. Када кажемо називе места говоримо о томе да на простору већег дела Балкана, а у Србији и Црној Гори посебно, постоје Јеринини градови, узвишена места, са или без видљивих остатака тврђава, чија се градња приписује проклетој Јерини.

▲ Деспотица Ирина, Народни музеј у Смедереву

Српске народне песме откривају нам целу историју веровања у Велику Мајку: од класичне Велике Мајке или Велике Госпође (Госпојине), преко самовиле Јерине (Ерине) коју је змај узнео вихором на небеску гору, до жене сунчаног хероја Ђура (Ђурђа). У српским народним песмама искоришћен је мотив женидбе Ђурђа Бранковића и Ирине Кантакузин, те су њиховим ликовима приписани стари митски мотиви. Једна од кључних песама која нам описује почетак стварања новог верског култа јесте „Женидба Ђурђа Смедеревца“. У њој се описује бој осам српских митских јунака који морају да освоје Јерину и одведу је у двор Ђура (Ђурђа) како би је удали за њега.

У Македонији и Бугарској налазимо старосрпски облик имена - Ерина. У старосрпским песмама, записаним у данашњој Бугарској, небески отац је приказан као Змај горјанин који уздиже Ерину (Јерину) на највишу небеску гору. У песми „Змей (вихрушка) вдига мома от хорото“, видимо дословну слику преласка из неолитског култа Велике Мајке Земље у бронзанодопску НЕБЕСКУ Јерину. У основној верзији песме Ерина предводи коло испред манастира што је слика неолитског земљорадничког култа заснованог на годишњем колу обредно-обичајних радњи. Међутим, Змај горанин, уз грмљавину и вихор, подиже је до сињег неба и премешта у своје станиште на највишој гори. Народ оплакује овај чин а разлог лежи у слому мирнодопске неолитске културе. Промена облика веровања од Велике Мајке Земље до небеске господарице Јерине, током бакарног и бронзаног доба, заиста је слика друштвених промена приликом којих се људи масовно пресељавају у градине. Они граде своје насеобине на највишим, тешко приступачним тачкама. Ово је последица новог времена, а пре свега сукоба и ратова за метал. То је време када оруђе за ратарење постаје оружје за ратовање, а ратник постаје ратар.

Као што смо већ нагласили, сем народних песама, низ народних предања о Јерининим градовима, оставиће неизбрисив траг о Великој Мајци бакарног и бронзаног доба. У долини Мораве, Дрине, Ибра, Вардара, Марице, али и других река српског простора, постоји низ прастарих градина на узвисинама. Готово у сваком српском граду постоји легенда о Јерини којој град и припада. Приче о томе да сваки узвишени град припада Јерини представљају песничко народно сећање (епско ведско сећање) да је у времену бакарног и раног бронзаног доба врховни светачки статус имала Велика Мајка. Славила се могућност и моћ Земље да се помоћу ватре трансформише у метал.

▼ Један „Јеринин град“, Козник

▲ Милош, Марко и вила, Паја Јовановић

У српском народном предању преживело је веровање у виле које граде небеске градове попут Јеринининих. У познатом Прокопијевом запису о Србима на Дунаву, у 6. веку нове ере, каже се да они верују у једног бога, господара муње, али да верују и у виле. Виле су такође врста сећања на небеску Велику Мајку. Оне су нижи ниво натприродног бића од Велике Мајке. Виле су остатак старог веровања у Велику Мајку, спуштен на нижи ниво моћи и светости.

Оне се јављају најчешће као пратиоци и помоћници јунака. Познат је стих српске народне песме: „Што гођ има Србина јунака, свакога су одгојиле виле." Овај стих траг је ка старом веровању да је култ сунчаног хероја ратника, попут епских српских косовских ратника, настао тако што га је породила Велика Мајка. У најпознатијој песми косовског цикулса „Пропаст царства српскога" управо се „Велика Мајка" јавља као она која шаље понуду Лазару да изабере: царство небеско или царство земаљско. Иако су песме косовског циклуса изразито мушког, херојског карактера, у Срба се јавља мотив Велике Мајке као господарице царства у које иду погинули ратници. За разлику од бронзанодопског царства небеског које се у ведској древној поезији зове Индралока или нордијске Валхале, Лазара и ратнике не позива свети небески отац господар муње и громовник Перун (Индра, Водан – Один) већ Велика Мајка.

У српској народној песми Перун односно НЕБЕСКИ ОТАЦ се јавља у христијанизованој верзији као Свети Илија, а Велика Мајка персонификована је Богородицом

О овоме је широку анализу написао др Александар Лома у својој књизи „Пракосово". У српској народној песми Перун односно НЕБЕСКИ ОТАЦ се јавља у христијанизованој верзији као Свети Илија, а Велика Мајка персонификована је Богородицом. У предању српске народне епике, Свети Илија (Перун, Индра, Водан, Один) се јавља само као преносник информације, представник и гласник Велике Мајке, што представља значајан изузетак у односу на све остале светске традиције.

Овакав распоред „снага" у коме је Велика Мајка изнад Великог Оца могућ је само у сећањима народа који памти неолит, бакарно и рано бронзано доба. То је светачки лик (култ) Велике Мајке која устројава сваку кућу па и ону небеску. Кроз народно песништво то је забележено у ликовима Јерине, Капетан-девојке, Огњене Марије, као и беле виле градитељке небеског града.

▶ Иконе Богородице и Светог пророка Илије

Култ праоца код Прасрба

Култ праоца код Срба, као и код других старих народа, развија се од такозваног земаљског до небеског и сунчаног. Већ смо рекли да је кључни догађај који изазива промене у веровањима појава металургије. Идеју производње сјајне материје од обичне земље, прати и идеја о трансформацији човека из земљане у небеску и светлосну димензију. Руда је ништа друго до земља, посебна врста земље која се ватром и загревањем на температурама од око 1000 степени претвара у материју сличну материји Сунца. Сунце је огромна ужарена маса. Власник тајног знања производње метала, симболички спушта Сунце на Земљу, праху земље даје светлосни карактер и сјај. Он подизањем температуре ватре чини да земља постане сунчана маса. Ковачким знањем он кроти ватру, варницу и светлост јер ће његов крајњи производ бити метал: бронза или гвожђе. Тако се постепено јавља идеја да се и човек може просветлити. Да би се то догодило он се мора Сунцу приближити и духом и телом. Дух се просветљује различитим вештинама и вежбама а тело се због тога, након смрти, спаљује. Будући да је људско тело сматрано земљом, спаљивање покојника јесте сједињавање покојникове душе са Сунцем.

▲ Фигура ковача из Враништа код Беле Паланке, 8. век п.н.е.

Ипак, код Срба никада није дошло до заборављања старих веровања што се најбоље види кроз археолошке остатке. У прасрпским културама све време постоји двообичајност сахрањивања: спаљивање и скелетно сахрањивање у згрченом положају. Скелетно сахрањивање у згречном положају јесте подражавање положаја бебе у стомаку (фетуса). Ово указује на прастара мезолитска и неолитска веровања да човек, попут семена, чека ново рођење из земље. Баш као што природа васкрсава сваког пролећа и баш као што семе, наизглед мртво, изникне из земље после одређеног времена. Код Срба се сачувало и веровање у Велеса (предак сахрањен у земљи), и веровање у Перуна, оног претка који је освојио ковачка металуршка знања, што значи постао господар муње, варнице и грома. Тај предак спаљен је да би се узнео на небо и постао **СВЕТ**, **СВЕТАО**, **сличан Сунцу**.

▼ Огњиште из куће Петра Петровића Његоша

Ту двојност веровања наших предака најбоље одсликава сукоб мишљења двојице водећих етнолога Краљевине Југославије, Веселина Чајкановића и Натка Нодила. Чајкановић је Србе посматрао као изразито велесовски, задушнички и земљани, а Нодило као изразито перуновски народ окренут сунчаном принципу. Култ сунчаног хероја и светог ратника код Срба је гајила војна и владалачка елитом, док су широке народне масе остале посвећене земљаном култу мртвих предака. Слава као главни обичај и одлика Срба јесте у својој основи мезолитски задушнички обичај. Код Срба чак и свадбени обичаји садрже изразито задушничке карактеристике одвезивања од старог огњишта кога штите и контролишу његови преци заштитници. Након тога следе обичаји везивања за ново огњиште уз ритуални прилаз и указивање поштовања његовим заштитницима. Један од примера је и преношење младе преко прага, да случајно на њега не би стала и тиме исказала непоштовање према прецима чија су се тела налазила испод пода и прага куће у прадавна мезолитска времена.

Већ смо нагласили да постоји разлика између култа Перуна као светог небеског оца, господара муње, и каснијег култа класичног ратника хероја који је поистовећиван са Сунцем. Култ Перуна настаје у раном бронзаном добу пре око 5500 година док култ сунчаног светог ратника настаје барем две хиљаде година касније. Да подвучемо, светачки лик (култ) ПРАОЦА код Срба, током праисторије, пролази кроз три димензије:

1. ЗЕМЉА (Велес),
2. НЕБО (Перун),
3. СУНЦЕ (Јарило)

У српским народним песмама тешко је раздвојити лик небеског оца од лика сунчаног светог хероја. Ово мешање старих и нових веровања у једно заједничко у науци се зове СИНКРЕТИЗАМ. За обичног човека и народног певача нема разлике између небеског и сунчаног. То је једноставно давни предак који је тежио небу, Сунцу, светлости, вечности. У песмама биће представљен именима Ђура, Ђурђа, Тодора, Душана, Лазара, Марка. У песми „Женидба Ђурђа Смедеревца“ видимо јасно народно сећање на тренутак кад је централну верску улогу неолитске и бакарнодопске Велике Мајке постепено почео да мења бронзанодопски небески отац (Перун). Симболично, он се жени Великом Мајком, не убија је већ је преузима, како би му рађала хероје, светлосне, сунцолике потомке, ратнике и владаре. Ове мотиве видећемо посебно у српској народној песми „Два деспотовића“. У српским предањима и песмама најчешће име које се везује за сунчаног светог ратника јесте Ђуро, односно Ђурђе. То је заправо верзија изговора имена Јар, Јуро, Јурје, Јарило. Јуро је Ђуро, Јурје је Ђурђе.

Сва старосрпска веровања имају свој одраз у старогрчким. Ово је последица чињенице да су преци Грка, приликом доласка на Хлм (Балкан), преузели сва веровања од староседелаца. Старогрчки митови су записани хиљадама година касније у односу на време када су изворна веровања наших предака настала. Ипак, ти митови су нам данас веома важан траг за откривање и тумачење веровања наших предака. Старосрпски Јар је старогрчки Арес. Оно што је за Србе Перун, за старе Грке је Зевс, односно Див. Облици „Диво“ и „Диве“ су најстарији записи имена Зевс. Пошто је Зевс (Див) отац Ареса, јасно је да је Перун отац Јара (Јарила, Јурја). Старосрпски Вол(ос), Велес је римски Бакус (бак, бик) и старогрчки Дионис.

Појаснићемо у неколико реченица главну промену веровања која настаје у бронзаном добу, када се формира лик Перуна (Див, Зевс, Јупитер, Индра). Варница из ковачнице бронзе, као земаљска слика муње, створила је мит (песничко сећање) о давнашњем праоцу који је постао сличан Богу тако што је загосподарио муњом, бљеском. А бљесак је светлост те се тако у службеној науци често може наћи непрецизина дефиницција да је Перун (Зевс, Јупитер, Дјаус Питер) бог дневне светлости. Блесак (муња) коренски проистиче из речи бело, а у вези је са речју блиставо. Перун, дакле, није Бог, већ је Богу сличан, као што су Христу слични Свети Сава или Свети Георгије. Хтонско (земљано, задушничко) у Перуну проистиче из чињенице да је он заиста умрли предак. Сунчано (соларно) проистиче из чињенице да је он „црну земљу“ (руду) претворио у метал производећи ужарену лаву и блескове (варнице, муње). Етнолози се муче да дефинишу да ли је Перун сунчани или земљани култ. Најпрецизнији епитет Перуна није ни земљани, ни сунчани већ НЕБЕСКИ. Он се духом, након смрти, вазнео на небо, а још за живота својим знањима пришао је небеском простору господарећи небеском појавом попут муње.

Сунчани (соларни) принцип је трећи ступањ у развоју људске мисли о обожењу. Он подразумева раскид са земаљским, нагонским и материјалним.

Овај вид обожења постао је доминантан уласком у гвоздено доба, а можемо рећи да је и данас управо ова врста духовности присутна у највећем броју светских религија. Готово да нема религије која не проповеда да је дух важнији од материје, а многе од њих чак на материју гледају као на нешто проклето, чега се треба у потпуности ослободити. У гвозденом добу, соларни култ хероја проповеда заустављање нагона а верски циљ постаје јасно опредељење за царство небеско. У гвозденом добу до царства небеског се се долази жртвом – полагањем живота у ратничкој борби. Ово одражава дух времена у којем рат и пљачка постају основно обележје цивилизације. Сунчани култови овог времена шире се и развијају кроз сталеж ратника, широм Евроазије. Занимљиво је приметити да ратник, с једне стране, мора да вежба своје тело, а са друге, мора да презре телесни живот па и само тело које ће након смрти спаљивати. У диму ватре дух ратника најкраћим путем иде на небо.

Важно је нагласити да се код Срба, приликом појаве нових, није уништавао претходни цивилизацијски слој веровања. Ратар и ратник, рад и рат, орати и ратовати, оруђе и оружје, копати и копљем се борити – речи су настале из истог корена, а само наизглед представљају супротстављене појаве. Србин ратар је много пута у својој историји морао да постане ратник. Познат је израз „кад се дигне кука и мотика“.Ако су „кука и мотика“ окренути ка земљи, Србин је ратар. Ако су подигнути у вис, онда постаје ратник. Оруђе може постати оружје, а ратарење и рад лако се могу заменити ратом. Тако су земљани, небески и соларни предак спајани піеснички (епски, ведски) у један јединствени лик.

▼ Трачки коњаник

Најочитији пример спајања све три врсте прастарих култова може се увидети кроз лик Трачког коњаника. Он носи сва битна обележја мезолитског земљаног Велеса (Диониса, Бакуса), бронзанодопског небеског Перуна (Зевса, Јупитера) и гвозденодопског Јара (Јарило, Арес). Трачко божанство Савадије приказује се као трачки коњаник а тај приказ неодољиво подсећа на касније приказе Светог Ђорђа коњаника, али и Краљевића Марка. Службена наука се слаже да је песнички лик Краљевића Марка заправо лик трачког коњаника, те да нема готово никакве везе са историјским ликом Марка Мрњавчевића. У лику Савадија садржан је у исто време земљани (хтонски, задушнички) предак васпитач који нам благослови земљу и стоку, као и небески отац власник муње и грома, али и сунчани херој ратник. Трачки Савадије, најпознатији је и најизразитији пример свејединственог (синкретичког) верског погледа наших предака. Познат је и Савадијев главни знамен: уздигнута три прста. Три уздигнута прста виде се на слици Паје Јовановића „Таковски устанак“. Устаници подижу три прста чиме изражавају везу и траже благослов предака а посебно исказују везу са српским херојским и небеским култом ратника опеваним у Косовском боју. **Све особине Савадија касније су пренете на народни култ Светог Саве**. Име Савадије налазимо у литератури и као Сабадије јер се ради о познатом варирању изговора гласова Б и В. Река Сава и град Шабац (на Сави) носе имена која показују да је име Сава (Саба) присутно на нашем простору од праисторије. Реч **Савадије** јесте сложеница две речи **Сава** + **Див**. Реч, име Сава у вези је са речима СВЕТО, СВЕТЛО али и СЕБЕ, СВОЈЕ.

▶ Рука Сабадија

Старосрпска племена

На крају бронзаног и почетку гвозденог доба, у 12. веку пре нове ере, одваја се ПЕТ група старосрпских племена. Централна и западна група су најважније за настанак данашњих Срба. Источна и јужна група полако ће нестајати утапањем у друге народе, кроз мешање са малоазијским, блискоисточним и северноафричким придошлицама. Одређену улогу у настанку средњовековних Срба имаће и северна група прасрпских племена. Ипак, из ње ће претежно израсти народи попут Чеха, Словака, Пољака и Лужичких Срба.

Централна група старосрпских племена

Најпознатија племена централне старосрпске групе су: Трибали, Гети, Дачани, Дардани, Пеони, Беси, Шопи. Простор Срема, Баната, Поморавља, Повардарја и обе обале Дунава (знатан део Румуније и Бугарске) постаће гето-трибалска домовина која ће се са сродним Дарданцима раширити и на делове данашње Албаније.

Западна група старосрпских племена

Најпознатија племена западне старосрпске групе су: Далмати, Варде, Јаподи, Десидијати, Лабеати, Граби, Бреуци, Перусти, Аутаријати. Овој групи свакако можемо додати низ панонских племена Посавине.

▼ Мапа наших простора из 16. века

Између централне и западне групе старосрпских племена се не могу направити изразите разлике, али оне свакако постоје, баш као што постоје регионалне дијалекатске и обичајне разлике међу Србима Поморавља, Босне, Далмације или Херцеговине. Динарски масив у коме се развијао западни тип старосрпских племена, често називан „илирским“, био је старомоднији и затворенији за нове навике и начин живота од централног типа.

Трибали и Дардани који „живе на земљи Трибала“, како пише у историјским писаним изворима, чине заправо једну јединствену и недељиву целину и окосницу централне групе Старосрба. Дардани су само регионални племенски назив, док су Трибали заправо верско име, назив за народ који је веровао у тројичног бога. Тај бог је у грчким изворима називан Трибал (Тривал) док најстарији записи о Србима говоре да су веровали о врховног Бога Триглава. По свему судећи се ради о истом врховном Богу који се у различитим изворима могао другачије записивати, баш као што се данас могу наћи различита имена и надимци светаца и Бога. На пример, Богородица се назива још и Госпојином, Госпођом, Богомајком, Девом Маријом и слично.

Име Гети означава пољопривредно становништво дунавске равнице, од Тимока до ушћа Дунава у Црно море. Прасрпски појам ГАЈА означава Земљу, гајитељку и гојитељку човечанства. О овој речи је говорио чувени грчки филозоф Платон објашњавајући да старогрчка реч ГЕ (ГЕА) у значењу Земља потиче од речи ГАЈА.

Геак, гејак, геџа је и данас појам у српском језику који означава земљорадника, сељака. Име **ГЕТИ** је само грчки запис који у корену има исту реч као и српске речи **геаци**, **гејаци**, **геџе**. Значај Гета у етногенези Срба је посебан због чињенице да је устанак за слободу од ромејског царства потекао баш са њихове племенске територије. **Теофилакт Симоката, секретар цара Ираклија, пише да је Гети старо име Срба**. Устанци за слободу од ромејског царства покренути су са племенске територије Гета, што значи са северне стране Дунава, у данашњој Румунији.

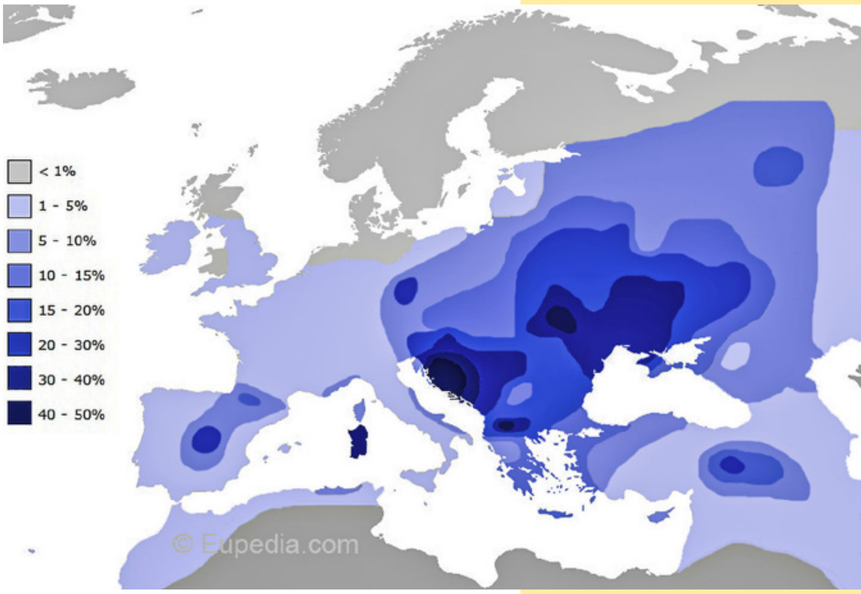
Дачани су, пак, северније насељени блиски сродници Гета који су, судећи по ношњи забележеној на Трајановој колони, изгледали и облачили се потпуно исто као и „Илири“ (западна старосрпска племена). Трајанова колона (стуб) је заправо споменик и запис о римском освајању Дакије, те су на њој приказани и Дачани, ни по чему различити од приказа заробљених Илира (Далмата) који се могу наћи на бројним римским споменицима.

Сабирајући овај простор можемо рећи да је централна група старосрпских племена заузимала данашњу Републику Србију, Румунију, западну половину Бугарске и делове Мађарске. Центар ове културе је река Дунав као извор европске цивилизације, од мезолита до модерног доба. Тромеђа данашње Србије, Бугарске и Румуније може се означити као колевка у којој се родио старосрпски народ, преображавајући се из свог прасрпског корена. Не сме се сметнути са ума да је читав ток Дунава, од Баната и Београда до ушћа у Црно море, био жила куцавица наше предачке цивилизације у 13. веку пре нове ере.

Мора се такође ставити нагласак и на реку Саву, а пре свега на градину Босут. Босут је практично прелаз преко реке Саве у данашњем Срему. Трибали и Гети су носиоци Босутске културе у раном гвозденом добу а она се наставља на Винковачку, Ватинску и још раније Вучедолску културу у бронзаном и касном бакарном добу. Градина Босут има све слојеве праисторијских култура од касног неолита, до бакарног, бронзаног доба и гвозденог доба што је још један доказ да наши преци на овом простору живе без прекида.

Генетика

Непосредно пре оснивања гвозденодопских племена на простору Подунавља и Посавине живе њихови преци Прасрби. О томе сада постоје генетски докази. Још раније, испитивањем генетике скелета, утврђено је присуство **И хаплогрупе** у култури Лепенског Вира и Старчевачкој култури. Око 40% данашњих Срба мушкараца припада овој генетској групи. А у предилирско и предтрибалско време, у бронзано доба, у оквирима Моришке културе у Банату, генетско испитивање скелета показало је присуство И2а хаплогрупе и то динарске подгрупе, карактеристичне баш за данашње Србе. Старост испитаних скелета је око 4100 година. Баш као што Ирци или Шкоти имају своје келтске корене, тако и Срби имају своје праисторијске претке који су живели на простору на коме и данас живе. Постоје различита старосрпска племенска имена записана у грчким и латинским списима. Ипак сва досадашња археолошка, етнолошка и генетска испитивања, као и историјски извори указују нам да се ради о истородним скупинама људи, о племенима која су део истог народа.

▼ Мапа распростирања И2а хаплогрупе према Еупедији

Централна група старосрпских племена

Срби се у средњевековним писаним изворима најчешће називају Трибалима. Србе као Трибале помиње више од 10 ромејских писаца. Посебно је важно нагласити Житије Св. Ахилија, хришћанског светог оца који је живео с почетка 4. века и проповедао међу Трибалима. У њему пише: „Ови Тривали се, дакле, сопственим језиком називају Србима“. Овај документ се чува у манастиру Хиландару. О Србима као Дачанима писали су: Кекавмен – 11. век; Михајло Солунски, патријарх Михајло Анхијалски, Јован Зонара – 12. век као и Карловачки родослов – 16. век. О Србима као Гетима најзначајнији запис дело је Теофилакта Симокате.

Ми ћемо наш приказ централне старосрпске групе темељити на приказу племена Трибала. Најпре зато што је оно заузимало територију данашње Србије, а онда и због тога што највише историјских помена Србе идентификује као Трибале. Такође, о њима имамо довољно археолошких података који нам могу пружити јасну слику повезаности са данашњим Србима. Ти археолошки подаци се односе и на племе Гета које је живело са друге стране Дунава. Материјални остаци показују истоветност култура са обе стране Дунава од мезолита до краја гвозденог доба. Никада источна и западна обала Дунава није била насељена народима различитог порекла, што се јасно може видети чак и данас. Ово је потврђено истраживањима генетике Срба и Румуна чије генетско поклапање износи око 90%.

Вера и обичаји старосрпског племена Трибала

При анализи старе вере Трибала, морамо поћи од сачуваних археолошких налаза. Пре свега, издвајамо Кличевачки идол и Дупљајска колица. Основна одлика њихове вере је ТРОЈИЧНОСТ. Ово је сачувано у обичајима Срба где се све битне радње утрајају, врше три пута. Тројичност је у српском обредном кругу представљена као јединство животних феномена: рођење, свадба, смрт. То су три највећа ритуала код Срба који су једнако поштовани. Према старим веровањима, смрт је услов новог рађања, она је само крајња тачка круга и почетак новог. Ово се посебно може уочити у обичају спаљивања Бадњака који симболише остарело Сунце Коледо, чија смрт је нужност да би се родило ново дете Сунце на Божић.

Српски Триглав и трибалски Трибал су практично синононими, имена истог значења. Према кратком запису о богу Трибалу (Тривалу) у Аристофановом делу Птице, може се закључити да су све радње у вези са њиме вршене три пута.

Најважнији симбол племена Тривала је управо ТРИВАЛ, прастари неолитски симбол који се може пронаћи на читавој територији Европе. У службеној литератури овај је симбол познат као „трискелес“, што значи троног. Тројичност као најважнији принцип природног богословља наших предака може се увидети још у неолиту кроз троноге и троглаве жртвенике. У античкој литератури, троножац је симбол божанског знања. Пророчица Питија седи на троношцу како би могла да пророкује вољу Божју. Троножац је до данас важан део српског покућства који има дубљи религиозни значај. Посебно ћемо нагласити **СТОЛОВАЧУ** на којој седи домаћин српске задруге. Столовача је троножац израђен од јаворовог дрвета. Јаворово дрво се користи за израду гусала такође јер, по прастарим веровањима, оно има посебна својства помоћу којих се успоставља веза са прецима.

▼ Троножац Столовача, за домаћина српске задруге

Симбол ТРИВАЛ (трискелес) налази се на гробу жупана Првослава Немањића, братанца Стефана Немање. Посебно је занимљиво приметити да се овај претхришћански симбол, карактеристичан за Трибале, налази на гробу оснивача хришћанске српске православне светиње. Првослав је умро пре 1220. године, а тачна година се не може реконструисати. То значи да су се праисторијски трибалски симболи у српској владарској лози чували све до 13. века.

Основна одлика вере старих Трибала је тројичност. Принцип тројичности најбоље се види кроз симбол тривал или трискелес (троног), који је сачуван до данас на народној ношњи

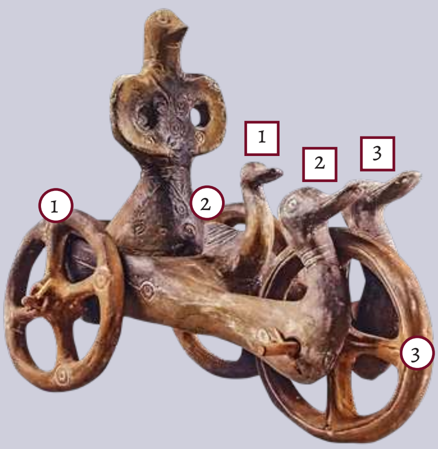

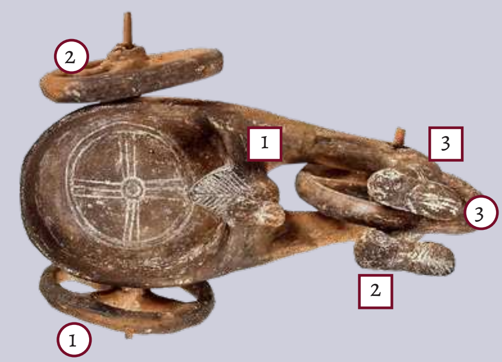

▲ Примери симбола тривала на различитим предметима народне ношње

Такође, варијанте овог симбола могу се пронаћи као украси на српској народној ношњи.

На Дупљајским колицима приказан је птицолико-човеколики свети предак чија колица вуку **три упрегнута лабуда**. Овај број лабудова део је тројичне симболике. На грудима светог претка налазе се **три спирале**, односно врста тривала, трискелеса. **Тројична симболика је потпуно очигледна јер сем три спирале (вала, вира) на грудима, кола вуку три лабуда**. Сама кола такође су **троколица**. Птицолики коњи, односно птице у функцији коња јављају се у српској народној поезији. Овакве песничке слике одраз су људских веровања из бронзаног и гвозденог доба. Према тумачењима археолога и етнолога, свечева кола на приказу Дупљајских колица вуку лабудови. Коњ лабуд се може пронаћи у српској народној песми „Јован и дивски старешина“. У њој многи главни јунаци немају име али га има Јованов коњ: Лабуд. Ово доказује колико је за скривену поруку песме важна песничка слика птицоликог коња. Птице вуку небеска кола, небеске кочије а на њима путује свети предак рода и племена.

На Дупљајским колицима приказан је птицолико-човеколики свети предак чија колица вуку три упрегнута лабуда. Тројична симболика је потпуно очигледна јер сем три спирале на грудима, кола вуку три лабуда. Сама кола такође су троколица.

Најстарија српска капа

Српски простор, од праисторије па до средњег века, протезао се од Јадранског до Азовског мора и од Егејског до блатног, односно Балтичког мора. То се до данас може препознати у остацима народне ношње. Кључни доказ јесте најстарија српска капа. Најстарији доказ о старости српске капе је Кличевачки идол из 13. века пре нове ере. Одмах за њим, по старости, следи јаподска капа из музеја у Плитвицама. Јаподи су западно старосрпско племе које је живело на подручју Лике и Горског Котара у гвозденом добу. Округла плитка капа део је и женске народне ношње нашег простора, те су овакве капе носиле девојке у Црној Гори све до 20. века. Најстарија српска капа данас је сачувана у динарском подручју почевши од Лике, преко Далмације, Херцеговине, Црне Горе, све до краја динарског масива у старој Србији, данашњој Северној Македонији, где идентичну капу налазимо код српских племена Мијака и Брсјака. Ова капа део је народне ношње Лужичких Срба, Пољака и Чеха што је доказ да читава словенска група народа вуче порекло од истог праисторијског народа Европе. Ова капа има различите називе: завратка, црвен-капа, личка, црногорска, брсјачка или ћулавче.

▼ Српска капа

Капе Јапода

Херцеговачка ношња 19. века

Личка капа

Кличевачки идол

Пољаци

Лужички Срби

Пољаци

Чеси

Свакодневни живот старосрпског племена Трибала

У свакодневним обичајима гвозденодопских Трибала , у исхрани поготову, јасно се може видети чврста веза са каснијим записима о Србима из 5. и 6. века нове ере. Доминира биљна исхрана: пшеница, лан, просо, махунасте биљке, спелта, баш као и код Срба све до модерног доба. Посебно наглашавамо употребу проса као једног од најважнијих састојака исхране средњовековних Срба и њихових предака старосрпских Трибала. У природној медицини, Трибали су користили боквицу и зову.

Трибали су имали гумна за вршење пшенице баш као и Срби све до модерног доба. Гумна су заравни на брдима на којима се врше жито. На гумнима се вршио и религиозни обред у оквирима земљорадничке природне религије наших предака. Гумна су прављена у облику круга, кола, на њима је играно коло а и коњи су вођени у круг да би газили по житарицама чиме се одвајао плод (семе) од стабљике. Гумна су у центру круга имала главни стуб, стожер за који су коњи били везивани.

Од житарица су прављена алкохолна пића, пре свега пиво од јечма и зоби. Прављено је и чувено вино од меда. Овде ћемо се осврнути на сачуване речи старосрпских племена а које се односе на алкохолна пића. То су:

МЕДОС, КОМИНА и ЗОБАЈА.

▲ Гумно, вршење жита (горе), играње кола (доле)

Медос

Приск, ромејски историчар 5. века, забележио је да "варвари" на територији данашње Војводине пију μεδος (медос) уместо вина. Ради се наравно о медовини, вину од меда које је једно од најстаријих алкохолних пића. Реч „МЕД" која се налази у основи ове речи, коренски је присутна већ од настанка прве цивилизације на нашем простору. Њену старост доказује и присуство у индијском језику бронзаног доба - санскрту.

Комина

Комина или „камон" је назив за пиво који је записао Приск средином 5. века. У кратком Присковом објашњењу се каже да се ово пиће (пиво) прави од јечма. Опште је познато да је „комљење" важна фаза у изради пива. Данас имамо израз „комовица" за ракију. Комљење изворно значи комадање, уситњавање и у вези је са речју „комад". Реч „комити" се у српском језику употребљава у неким дијалектима и као реч за круњење кукуруза. Уз то, поменућемо речи попут окомито (вертикално), окомити се на некога (нападати га), име планине Ком, односно Комови...

Зобаја

Амијан Марцелин записао је ову реч, а о њој је говорио и блажени Јероним, Далматинац пореклом, свети отац ране хришћанске цркве. Обојица аутора живела су у 4. веку. Они је наводе у латинском запису као „Sabaia“, уз објашњење да се ради о пићу сиромаха Илира у Далмацији и Панонији. Свети Јероним пише да се ово пиће добија од неке врсте жита док Амијан Марцелин претпоставља да су то јечам или пшеница. Међутим, јасно је да се ради о „зоби“, односно овсу. Зоб или овас јесте житарица која прати пшеницу и јечам. Иако се ради о веома здравој житарици, она је у великој мери потцењена, па се обично њоме храни стока (коњи, краве, овце). Стога су се савременици ругали римском императору Валенсу који је волео да пије зобају, те су га погрдно звали „зобајар“ (Sabaiarius). Из ове кратке повезнице видимо да су „варвари“ и Римљани (чак и римски цар) живели измешано, делећи заједничке особине и навике. У школској историји „варвари“ и римски двор представљају се као две засебне цивилизације које немају никакав додир сем повремених ратних сукоба. И данас се прави пиво од зоби, додуше углавном само како би се подстакао процес врења пива.

У прегледу животних навика старосрпских племена мора се напоменути кључна повезаност записа о Србима, „Илирима“ и Трибалима: Алкохол се употребљавао у верским обредима. За алкохолна пића су употребљаване најлепше посуде, највише декорација налази се на посудама за алкохолна пића. Изузетан симболички смисао приказа на посудама, доказ је да је опијање у старосрпској култури имало ритуални смисао. То потврђују и каснији ромејски записи о кнезу Срба Даврентију који се опија када даје даћу (задушнички помен) брату. Даврентије је кнез оних Срба које Теофилакт Симоката назива Гетима. Обилна употреба хране и пића на задушницама и поменима мртвима и данас је приметна код Срба. Прилози у гробовима старосрпских Трибала били су веома слични данашњим српским. Покојнику се задушнички давало све исто (слично) као и живом човеку.

Као још једну важну повезаност Срба и Трибала поменућемо улогу речних меандара и рукаваца при формирању равничарских насеља. Баш као што су описана српска равничарска насеља у делу Стратегикон из 6. века нове ере (које даје упутство ромејским војницима како да пљачкају и убијају српско пољопривредно становништво на обалама Дунава) и равничарска насеља Трибала прављена су уз рукавце, меандре и баре. Ове водене површине су служиле као природни одбрамбени ровови у случају напада непријатеља.

Трибали су користили такозване „моноксиле“, чамце једноседе, направљене од издубљеног дебла дрвета. Старосрпска реч кораб за брод, данас се чешће употребљава у руском језику, а сведочи управо о томе да је дебло, односно кора дрвета коришћена као пловило. Ово је битно због тога што се употреба моноксила истиче као важна особеност Срба у описима из 6. и 7. века нове ере. Очито је да се начин живота, становања, исхране или пловидбе наших предака није пуно мењао од гвозденог доба до касног средњег века.

▼ „Моноксил“, чамац направљен од издубљеног дрвета

Западна група старосрпских племена

Варде, **Далмати** и **Јаподи** су најистакнутија племена западне старосрпске групе која се у школској науци називана збирним именом **Илири**.

Варде су значајне због чињенице да ромејски и латински историјски извори бележе ово племе као државотворно - као оно које је направило прву праву државу Илира. Варде су изградиле моћну државу која се простирала од Мостара до Скадра, а у одређеним периодима њена власт се ширила западно, на подручје племена Далмата према Крајини и Далмацији, јужно чак на простор Епира у данашњој Албанији и Грчкој. У дубини територије дражава Варда и сродних племена захватала је делове Старог Влаха (Ужице, Ариље, Чајетина, Ивањица) и Рашке (Прибој, Пријепоље, Нова Варош, Сјеница). То ће бити кључан – престонички део српске државе и током читавог средњег века. Планина Варда постоји и данас на граници Републике Српске и Србије, у близини Вишеграда, а ту је и место Вардиште (Доње Вардиште).

У општини Косјерић, у Србији, постоји село Варда. У државном савезу са Вардама, налазила су се и нека племена која се такође могу препознати као данашњи српски родови са простора Црне Горе и Херцеговине. На пример, племе записано као Лабеати, из шире околине Скадарског језера, данас препознајемо као српски род Лабовићи. Такође племена Диндари и Деретини, са простора Херцеговине, препознајемо као данашње српске родове пореклом са тог простора: Диндарићи, Деретићи и Дерете. Име племена Варда је сачувано до дана данашњег у српском презимену Варда а један од најпознатијих људи са овим презименом је српски кошаркаш Ратко Варда. Реч ВАРДА постоји у старим српским дијалектима и значи чувати, стражарити, надгледати.

Начин градње кућа на западном српском простору један је од видних доказа да су такозвана илирска племена заправо предачка племена Срба. Куће типичне за далматско-вардску групу старосрпских племена биле су направљене од дрвета или камена а састојале су се најчешће од једне просторије, на чијој се средини налазило огњиште. Археолог Ђорђе Јанковић је показао да су једнособне „илирске“ куће грађене и у римском периоду, али и након ослобођења од Рима у средњем веку. Ове су куће очуване код Срба, све до данашњих дана. Као типични остаци некадашњих „илирских“ кућа данас се могу сматрати тзв. кућарице, карактеристичне за Далмацију, Херцеговину и јадранска острва, а највише су сачуване у Конавлима између Боке которске и Дубровника. До 19. века, велики број Срба из тог подручја живео је у њима. Данас се оне користе као привремена станишта током лета.

Округле грађевине за становање, потичу још из неолитске Данилске културе. Познато је да су их у гвозденом добу користила старосрпска племена из далматско-вардске групе. Ове илирске уће сачуване су до данас па их у Истри називају кажунима, у приморској Далмацији и на острву Брачу буње, у далматинској Загори чемери, пољарице, кућаре. Грађене су искључиво од камена, сухозидом што значи слагањем камена на камен без везивног материјала.

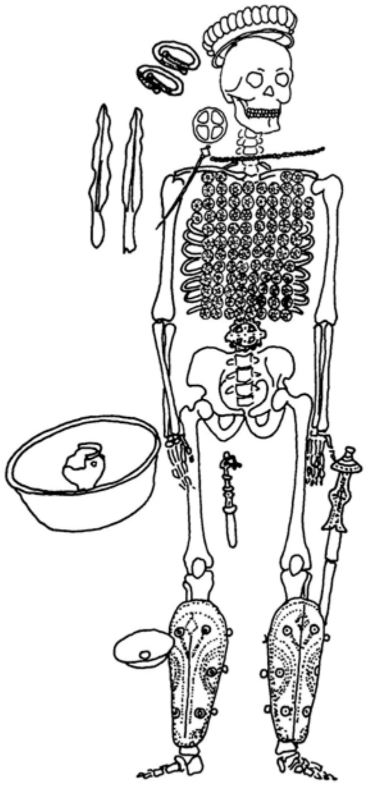
▼ Буња и кућарица, округле грађевине за становање од камена

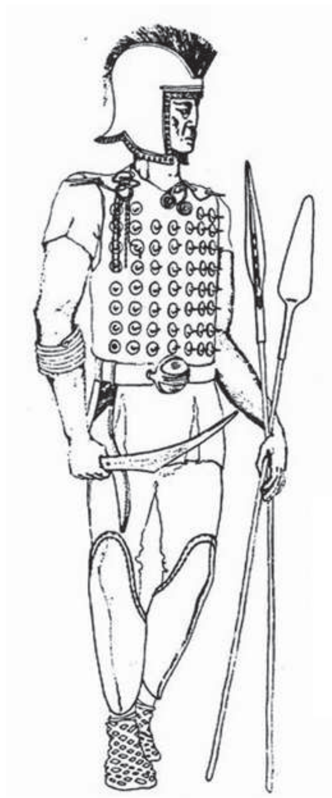

Једна од главних одлика српске народне ношње Лике, Крбаве, Херцеговине и Црне Горе, јесу металне токе. Оне су документоване као део ношње западних старосрпских племена у гвозденом добу. Овде приказујемо пример „илирског“ кнежевског гроба из Гласница, на територији данашње Републике Српске.

▼ Токе из гвозденог доба у гробовима ратника и на грудима хајдука Лазе Шкундрића

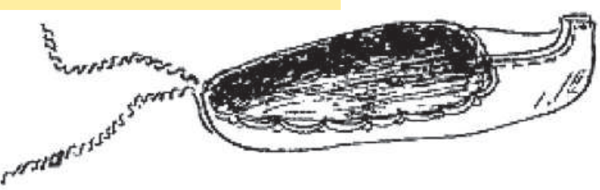

На крају, једна од најважнијих одлика наше ношње су опанци а они су документовани на нашем подручју још од Вучедолске културе, пре 5000 година. Опанак је један од најзначајнијих археолошких налаза ове културе. Такође, опанци су документовани код старосрпског племена Далмата и Јапода што можете видети на слици. Опанци од пресне коже, које до данашњих дана употребљавају Срби, задржали су исти облик као код „Илира“ у римско доба.

▼ Опанак племена Јапода, и опанак шиљкан

▶ Вучедолски опанак

Поговор

Српски народ је човечанству подарио бројне војсковође и јунаке, научнике, књижевнике и сликаре, добротворе и спортисте. То није нешто чиме се много народа може похвалити а када погледамо прошлост наших простора видимо епску традицију и предања која у основи почињу у праисторији. Ми свакако не смемо дозволити да се наше наслеђе заборави. До скоро је то био саставни део одрастања сваког човека, кроз предања, традицију, обичаје и народно знање усвајао се поглед на свет, а ова књига показује да је тај поглед на свет на темељима знања која трају од праисторије.

Наши преци су очували огњиште као први храм, урамљену ватру, наши обичаји јасно вуку корен из Лепенског вира. Наши преци открили су земљорадњу, припитомили су животиње, и први на свету започели су обраду метала. Симболи које данас користимо, као што су оцила, а и неки помало заборављени које налазимо уткане у шаре на народној ношњи такође су настали у далекој прошлости, управо на овим просторима.

Можда је најважнија сврха *Кратког водича кроз праисторију Срба* то што показује да је баштина праисторије **наша баштина** да треба да је упознамо и да се њом поносимо.

Кроз рад на овој књизи желели смо да прикажемо делове наше прошлости и наше наслеђе на визуелно занимљив начин. Уложио сам велики труд да Ацин одличан текст илуструјем тако да свако може да стекне увид у детаље и богатство нашег наслеђа. Ово свакако није свеобухватна књига, али је добра почетна основа која може да отвори пут сазнања за разлику од званичних уџбеника који нашу прошлост приказују каква она није била.

У Београду, жетвара трећег, лета 7530. (3.7.2020.)

Марко Хубер